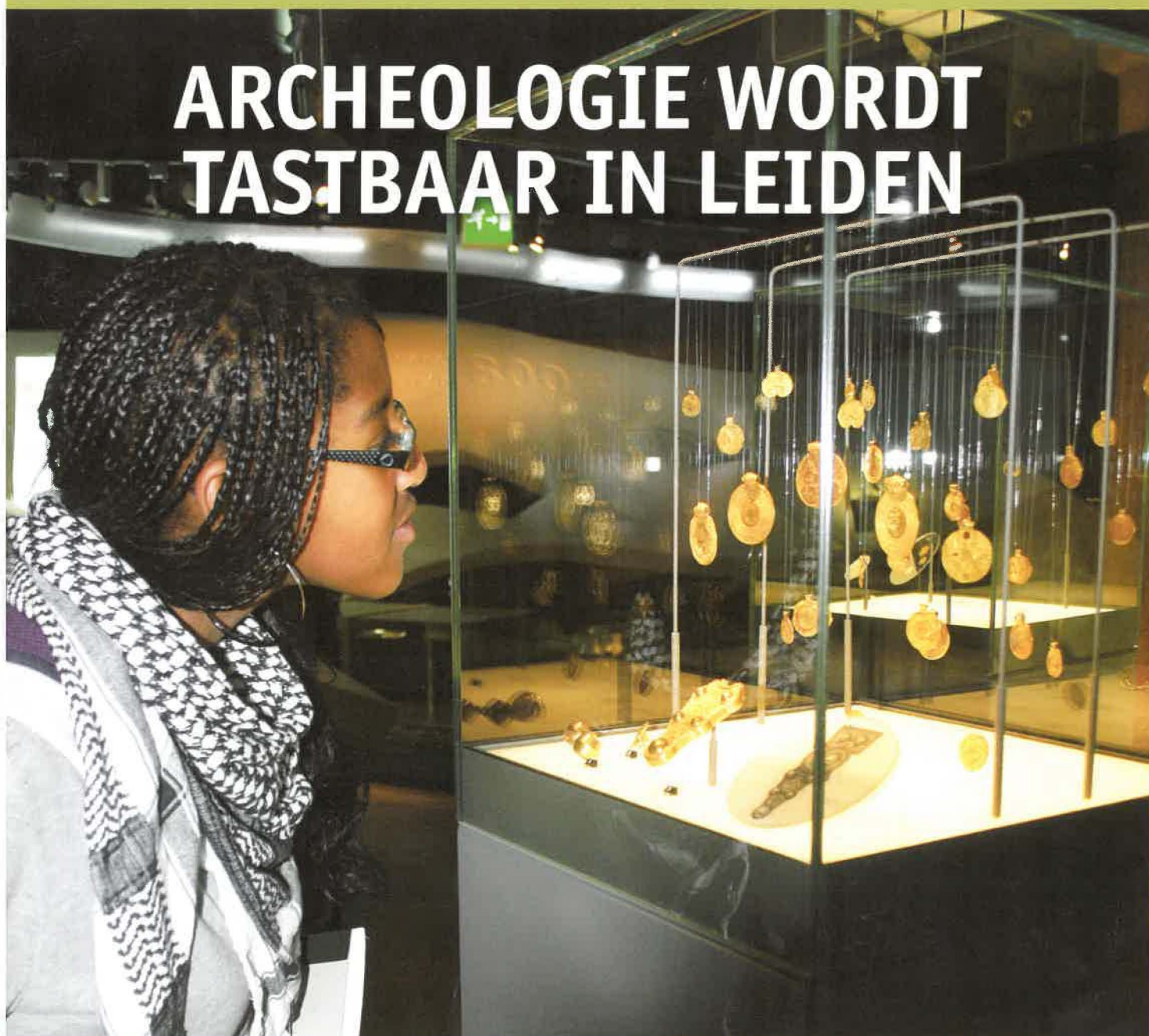

KLEIO

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING VAN DOCENTEN IN GESCHIEDENIS EN STAATSIINRICHTING IN NEDERLAND

ARCHEOLOGIE WORDT TASTBAAR IN LEIDEN

nr 1 | MAART 2011 | JAARGANG 52

MIDDELEEUWSE MYSTERIES

Historische roman
leidt tijdvak in

WEER EEN DAG OVERLEEFD

Vietnamveteraan zet
ervaringen online

NIEUWE RUBRIEK!

Een persoonlijke
geschiedenis

Maas van Egdome

voorzitter
(website, CvE, contactpersoon
VGN-reizen)
Serenadestraat 19
2402 JD Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 415 071
mvanegdom@ziggo.nl

Maud Knook

penningmeester
Ertskade 133
1019 ED Amsterdam
Tel. 020 - 418 55 10
piketknook@planet.nl

Wendy Hinke-Michels

secretaris
(commissie VAVO en havo/
vwo)
Anninksweg 72
7557 AH Hengelo
Tel. 074 - 242 96 86
mwhinke@hotmail.com

Ton van der Schans

(commissie Pabo, canon, LEMM)
Sporstraat 38
2411 EG Bodegraven
Tel. 0172 - 617 337
a.a.vanderschans@
driestar-educatief.nl

Marcel Nonhebel

(didactiekcommissie)
Archimedesstraat 117
2517 RT Den Haag
Tel. 070 - 360 32 05
06 - 518 31 687
m.nonhebel@casema.nl

Martin Bezemer

(commissie vmbo)
Burg. van Oordtstraat 16
3851 JT Ermelo
Tel. 0341 - 556 240
mbezemer@groevenbeek.nl

Vincent Loth

(KNHG, VVVO)
Heydenrijkstraat 100
6521 LS Nijmegen
024 - 323 32 12
v.c.loth@xmsnet.nl

Joke Noordstrand

hoofdredacteur
Lorentzplein 18
2012 HG Haarlem
Tel. 023 - 532 99 04
j.noordstrand@worldmail.nl

Hans Pols

secretaris
Van Aerssenstraat 140
2582 JT Den Haag
Tel. 070 - 350 13 80
j.pols@penta.nl

Daan Schuijt

Sara Knipscheerstraat 48
2331 SK Leiden
Tel. 071 - 572 79 82
d.schuijt@fioretti.nl

Ramses Peters

Stieltjesstraat 35
6511 AJ Nijmegen
Tel. 06 - 14 31 86 09
ramsespeters@gmail.com

Robert Boonstra

Blokstraat 40
8012 AZ Zwolle
Tel. 06 - 142 88 807
re.boonstra@windesheim.nl

Ger van der Drift

Bouwlust 193
3162 SB Rhooon
Tel. 010 - 481 22 43
g.vanderdrift@penta.nl

Anny Hartgerink

Aa-park 10
8032 CS Zwolle
Tel. 038 - 453 35 13
a.hartgerink-deleeuw@
planet.nl

Juul Lelieveld

eindredacteur
Kastanjelaan 4
6533 BD Nijmegen
Tel. 024 - 360 22 83
redactie@juul.nl

Nicole van der Steen

Keltenoord 60
3079 ZG Rotterdam
010 - 483 67 44
nieksteen@planet.nl

Ben Vriesema

Saturnusstraat 7
2024 GH Haarlem
023 - 525 12 50
beninhaarlem@hotmail.com

Kleio is een uitgave van de VGN

Uitgeverij School BV
Opmaak: FIZZ reclame +
communicatie
Druk: Drukkerij Ten Brink, Meppel

ISSN 0165-6449

Kopij voor de Kleiokrant kunt u
sturen naar redactie@vgnkleio.nl.
Neem voor informatie over adverteren
in Kleio contact op met Joke Noord-
strand a.i.

Berichten voor de VGN Bestuur kunt u mailen of opsturen aan de
secretaris, Wendy Hinke. Kleio is het blad van de Vereniging van
docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (VGN).
Leden ontvangen het gratis. Wilt u lid worden? Aanmelding is
mogelijk via de VGN-site.

VGN giro: 128701 t.n.v.
penningmeester VGN Stiens

Website: www.vgnkleio.nl

COLOFON

Contributies 2011

• Salaris t/m LB6	€ 60,-
• Salaris vanaf LB7	€ 70,-
• Docent met drie of meer vakken	€ 45,-
• Baan van minder dan 0,6 fte	€ 50,-
• Kennismakingslid (alleen voor studenten)	€ 35,-
• Buitengewone leden, pensioen, VUT	€ 55,-
• Partnertidmaatschap	€ 80,-
Abonnement:	
• Binnenland	€ 71,-
• Buitenland, Europa	€ 75,-
• Buitenland, overig	€ 85,-
• Losse nummers	€ 12,-
incl. verzendkosten	

Leden- en abonnementenadministratie

Administratiekantoor
H. Adema
Aldlänsdyk 50
9051 DH Stiens

Tel 058 - 257 54 47
Fax 058 - 257 39 99
henk_adema@hotmail.com

VAN DE REDACTIE

Op 25 maart is de jaarvergadering
van de VGN in het Provinciehuis van
Haarlem. Je krijgt dan tevens een rond-
leiding door dit prachtige oude paleis
waar onder andere Lodewijk Napoleon
zijn residentie had. Komt allen.

Kleio 1 bevat handige artikelen en
veel informatie voor bij het lesgeven.
Petty Bange gaat in op de historische
romans en tv-serie van broeder Cadfael,
die spannende avonturen beleefde
in de middeleeuwen. Daan Schuijt
maakte er een mooie mysterieles met
download bij.

Jan-Wolter Smit verzorgde tijdens de
didactiekdagen in Vught een workshop
over het digitale schoolbord en komt
met enkele handige voorbeelden van
programma's en kaarten die je in de

geschiedenisles bij het digibord kunt ge-
bruiken. Robert Boonstra gaat nog een
stapje verder. Hij tovert in 'Kleio in de
klas' het ei van Columbus uit het smart-
board en laat zijn leerlingen in stomme
verbazing achter. Met download.

Veel aandacht voor musea en de moge-
lijkheden om er met leerlingen naar toe
te gaan. Hans Pols beschrijft hoe je met
een bezoek aan het Legermuseum de
krijgstechnieken van prins Maurits kunt
laten zien. Tijdens de Tachtigjarige
Oorlog maakte hij van een zootje
ongeregeld het modernste leger van
Europa. En in het Rijksmuseum
voor Oudheden in Leiden kun je goed
terecht als je bezig bent met de eerste
vier tijdvakken. Veel leesplezier!

Joke Noordstrand

4

Broeder Cadfael in actie

De historische roman als smaakmaker

PETTY BANGE

10

De link tussen verleden en heden

Het digitale schoolbord

JAN-WOLTER SMIT

14

Weer een dag overleefd

Vietnamveteraan Ed Nored zet zijn verhaal online

JAAP PROOST

22

Archeologie van Nederland

Rijksmuseum van Oudheden opent vernieuwde vleugel

JOKE NOORDSTRAND

EN VERDER

18	Boek van de maand
24	Kleioscoop: Fair Game
26	Kleio in de klas: Een beetje magie
28	Museumnieuws: Legermuseum
30	Nieuw! ... en de geschiedenis
32	Boeken
34	Recensies
38	Kleiokrant

Broeder Cadfael in actie

DE HISTORISCHE ROMAN ALS SMAAKMAKER

Historische romans zijn goed bruikbaar als eerste kennismaking met een tijdvak. Broeder Cadfael, uit de romans van Ellis Peters, leeft begin twaalfde eeuw in een klooster net buiten het Engelse Shrewsbury. Tegen een achtergrond van strijdende edellieden, opkomende steden en machtige bisschoppen lost Cadfael middeleeuwse mysteries op.

We schrijven het jaar 1120. Een aantal adellijke Engelse jongelieden brengt een avond door in de kroeg, waarbij de wijn rijkelijk vloeit. Om wat af te koelen besluit men daarna een eindje op zee te gaan varen. Dat blijkt niet zo'n verstandig idee, want degene die het schip moet besturen is net zo dronken als zijn passagiers. Er

Troonopvolger

Koning Hendrik, die weduwnaar was, hertrouwde in 1121. Hij hoopte dat zijn vrouw hem een nieuwe troonopvolger zou schenken. Hij had wel een dochter, Mathilde of Maud, uit zijn eerste huwelijk. Zij was in 1110 - ze was toen acht jaar - uitgehuwelijkt aan de Duitse keizer Hendrik V. Toen deze in 1125 onverwacht stierf had het paar geen nakomelingen. De kroon ging zodoende naar Hendriks neef Frederik van Zwaben. Voor de keizerin was in het Duitse rijk geen embool meer. Het was niet ongebruikelijk dat treurende kinderloze weduwen zich vervolgens in een klooster terugtrokken, maar Mathilde zag daar niets in. Ze ging terug naar haar vader, wiens tweede vrouw hem nog steeds geen zoon had geschenkt. Er niet op vertrouwend - terecht overigens - dat dit ooit nog zou gebeuren liet hij in 1127 zijn hoge edelen een eed van trouw zweren aan Mathilde: na zijn dood zouden ze haar als koningin erkennen.

Intussen wedde Hendrik niet op één paard, want hij arrangeerde in 1128 een tweede huwelijk voor zijn dochter met graaf Godfried van Anjou, die tien jaar jonger was dan zij. Had Mathilde toen spijt dat ze niet toch het kloosterleven had verkozen? Was het toch een goed huwelijk? We weten het niet. Misschien dacht Godfried wel dat hij koning van Engeland zou kunnen worden. Zijn schoonvader zal hem wat dat betreft betrekkelijk snel uit de droom hebben geholpen, want toen in 1132 hun eerste zoon Hendrik werd geboren liet zijn grootvader zijn edelen opnieuw trouw zweren: nu aan zijn kleinzoon, voorbijgaand aan zijn schoonzoon.

Dat Mathilde als weduwe van de Duitse keizer een huwelijk met een graaf beslist beneden haar stand vond, blijkt wel uit het feit dat zij zich haar leven lang *empress* liet noemen. De erfenis van haar vader kon ze desondanks niet probleemloos in bezit nemen. Toen Hen-

Portret van Stephen, die in een strijd om de troon verwickeld was met keizerin Maud.

steekt een storm op en de boot vergaat met man en muis. Deze gebeurtenis zou de kronieken niet gehaald hebben, ware het niet dat één van de slachtoffers Willem was, de enige wettige zoon van de Engelse koning Hendrik I (1100-1135). Zijn overlijden zou grote gevolgen hebben.

Petty Bange is universitair docente middeleeuwse geschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

drik namelijk in 1135 stierf, greep zijn neef Stephen (de zoon van zijn zuster) zijn kans. Hij reisde onmiddellijk naar Londen om zich daar als naaste mannelijke verwant van zijn oom tot koning te laten uitroepen, met steun van zijn broer Hendrik, die aartsbisschop was van Winchester. Veel vorsten schaarden zich vrijwel direct achter hem omdat ze - ondanks hun eed van trouw aan de *empress* - toch liever een man op de troon zagen. Mathilde liet zich echter niet zomaar 'wegzetten': was zij niet evenals haar neef een kleinkind van Willem de Veroveraar? Met behulp van edelen die haar trouw waren gebleven en haar halfbroer Robert van Gloucester - een onwettige zoon van haar vader - nam zij de verdediging van haar erfenis voortvarend ter hand. In de daarop volgende, meer dan tien jaar durende, burgeroorlog - die in de Engelse historiografie *The Anarchy* wordt genoemd - waren beide partijen beurtelings aan de winnende hand, en herhaaldelijk ontstonden er patstellingen. En steeds was natuurlijk de gewone man de dupe: door plunderingen op het platteland, of door de belegering van steden.

torica en mediëvist wil ik er voor pleiten om fictie als uitgangpunt te nemen om kennis te maken met de geschiedenis. Ik gebruik hier de Engelse burgeroorlog in de tweede helft van de twaalfde eeuw als *casus*, maar in feite kan dit voor elk ander onderwerp gelden. Voor leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn naar mijn idee historische romans een uitstekende introductie in de geschiedwetenschap. Voorwaarde is uiteraard wel

De abdij van Shrewsbury. Foto: Simon Bunting.

'Historische romans zijn voor leerlingen een uitstekende introductie in de geschiedeniswetenschap'

Toen echter Stephens enige zoon overleed, kwamen beide partijen tot een compromis: Mathilde zou afstand doen van haar aanspraken, Stephen zou koning blijven. Als tegenprestatie verklaarde hij zich bereid zijn achterneef, Mathildes zoon, te erkennen als troonopvolger. Een jaar later al, in 1154, was het zover en begon het tijdperk van koning Hendrik II.

Fictie als smaakmaker

Het ligt het meest voor de hand om via eigentijdse bronnen en wetenschappelijke literatuur vertrouwd te raken met tijden die ver achter ons liggen. Maar het is niet noodzakelijk daarmee te beginnen: juist als his-

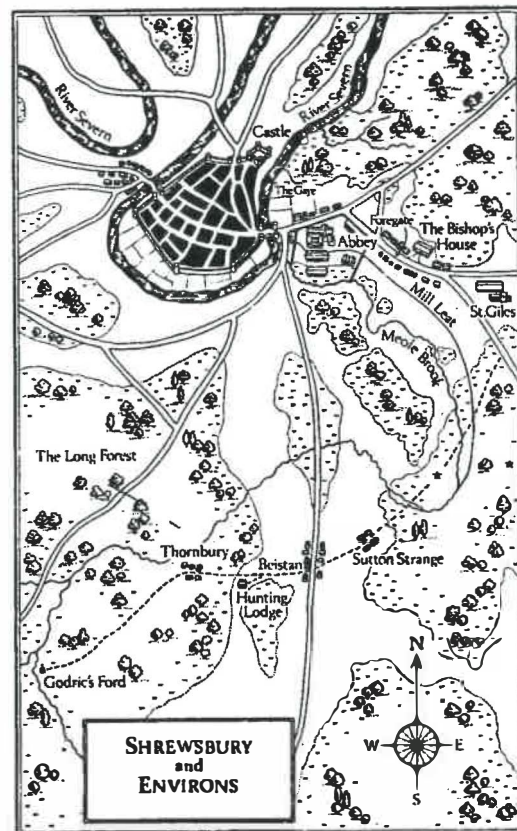
torische romancier weet waar hij (of zij) het over heeft. Is dat zo, dan kan in dat geval een historische roman een smaakmaker zijn voor (aanstaande) historici, maar uiteraard ook voor anderen. Het lijkt een paradox, maar exacte historische informatie moet daarbij niet overheersen. Jaren geleden sprak ik eens met Hella Haasse - schrijfster van magistrale historische romans als *Het woud der verwachting* en *De scharlaken stad* - en zij vertelde mij desgevraagd dat het schrijven van dergelijke boeken veel voorbereiding vergt. 'En als ik er dan aan begin,' voegde ze eraan toe, 'moet ik dat allemaal weer vergeten'. Dat bedoelde zij vanzelfsprekend niet letterlijk, maar de strekking is duidelijk: op te veel

Ellis Peters heeft zich laten inspireren door opgravingen in Shrewsbury op het terrein van de abdij, maar zij heeft ook andere middel-eeuwse abdijen, waarvan plattegronden bewaard zijn gebleven, als voorbeeld kunnen nemen. Dit is een plattegrond van Shrewsbury in de 12de eeuw.

exacte feiten zit de lezer niet te wachten, fantasie is nodig. Die laatste maken een boek minder leesbaar en overtuigen allerm minst: zoals in een historische roman over Rome, geschreven door een oud-historicus, waarin twee vissers in een kroeg het Romeinse staatsbestel bespreken. Dat is op zijn zachtst gezegd ongeloofwaardig.

Speurneus Cadfael

Een goede historische roman moet echter, zoals gezegd, wel een solide historische basis hebben, die ook niet meer moet zijn dan dat: een kapstok waardoor de verhaallijn niet overheerst wordt. De bovengenoemde Engelse burgeroorlog nu dient in een serie van twintig romans/detectives als achtergrond. Ik doel hier op de *Chronicles of Brother Cadfael*, geschreven door Ellis Peters, pseudoniem van Edith Pargeter (1913-1995). Zij liet zich inspireren door de benedictijner abdij van Sint Petrus en Paulus in haar woonplaats Shrewsbury in het zuidwesten van Engeland, dichtbij de grens met Wales. Deze abdij werd in 1083 gesticht door Roger van Montgomery, een Normandische graaf die waarschijnlijk in het gevolg van Willem de Veroveraar was overgestoken. Onder het bewind van Tudor-koning Hendrik VIII, in

1540, werd de abdij ontmanteld. De gebouwen raakten steeds verder in verval en werden in 1651, tijdens die andere burgeroorlog - in de tijd van Cromwell -, zelfs gebruikt als gevangenis voor de royalisten. Aan het eind van de negentiende eeuw begon men met de restauratie van de kerk.

Al deze detectives spelen zich af tegen de achtergrond van de burgeroorlog. En bijna altijd is de strijd tussen aanhangers van *empress* Maud en koning Stephen een onderdeel van het plot. De schrijfster riep voor deze serie broeder Cadfael in het leven. Hij is monnik van de abdij in Shrewsbury, en is op latere leeftijd in het klooster ingetreden. Hij wordt dus niet neergezet als een wereldvreemde monnik; in een vroeger leven was hij avonturier, soldaat, zeeman en nam hij deel aan de eerste kruistocht (eind elfde eeuw). In het Heilige Land heeft hij kennis opgedaan van kruiden en andere geneesmiddelen die hem later goed van pas komen: in het klooster zorgt hij voor de kruidentuin. In Syrië heeft hij bovendien bij een jonge weduwe een zoon verwekt, maar dat ontdekt hij pas veel later. Deze Cadfael nu, die rond de zestig is, is de speurneus in alle verhalen: wanneer er een misdrijf wordt gepleegd is hij degene die samen met de (hulp-)sheriff, Hugh Beringar, de dader steeds weet te vinden. En de abt werkt in zoverre mee, dat hij doorgaans toestemming krijgt het klooster te verlaten als dat nodig is. Ook hoeft hij in noodgevallen niet alle verplichte godsdienstoefeningen bij te wonen. En tot zijn grote genoegen mag hij zelfs te paard reizen als er haast is geboden.

Gelegen net buiten de muren van de stad is de abdij een wereld op zich. Naast het klooster zelf en de kerk - die naar de stad toe een aparte ingang heeft voor ste-

DE BOEKEN

De *Chronicles of Brother Cadfael* bestaat uit de volgende boeken:

A morbid taste for bones
One corpse too many
Monk's hood
Saint Peter's fair
The leper of Saint Giles
The virgin in the ice
The sanctuary sparrow
The devil's novice
Dead man's ransom
The pilgrim of hate
An excellent mystery
The raven in the forgate
The rose rent
The hermit of Eyton forest
The confession of brother Haluin
The heretic's apprentice
The potter's field
The summer of the danes
The holy thief
Brother Cadfael's penance

delingen - is er het abtshuis, het gastenverblijf en de ziekenboeg. Er zijn schuren, opslagplaatsen, stallen, boomgaarden, moestuinen, akkers. De abdij heeft haar eigen molen en broeder Cadfael heeft zijn *workshop* of 'laboratorium', een soort tuinhuisje waar hij kruiden droogt, wijn maakt en drankjes en zalfjes mengt voor de broeder-ziekenverzorger. Soms gaat hij naar St. Giles, het door de broeders geleide tehuis voor leprapatiënten dat een paar mijl van de abdij verwijderd ligt, om daar de voorraad medicijnen aan te vullen.

Fantasie en (historische) werkelijkheid vormen een onlosmakelijk geheel. De schrijfster heeft zich goed ingelezen en heeft een zeer boeiende manier van vertellen. De - uiteraard gefingeerde - dialogen zijn stuk voor stuk juweeltjes. Zeden en gewoonten van die tijd weet zij overtuigend te 'vertalen' voor de lezer van nu: zo wordt geschiedenis levend gemaakt. Haar boeken zijn alle eveneens in het Nederlands verschenen, maar ik zou toch liever de originelen aanbevelen; het Engels is echt prachtig.

Aardig is ook, dat verschillende kenmerkende aspecten uit de 'tijd van steden en staten' zoals de periode van 1000 tot 1500 wordt genoemd in de nieuwe indeling voor de verschillende vormen van basis- en voortgezet onderwijs, in de boeken terugkomt: onder andere het primaat van wereldlijke of geestelijke macht, op-

de gehangenen een christelijke begrafenis krijgen, hoe hun leven ook is geweest. Daartoe zullen hun lichamen eerst toonbaar gemaakt moeten worden, voordat de nabestaanden hun dierbaren kunnen ophalen om hen te begraven. De abt vraagt aan Cadfael of hij daarvoor wil zorgen: hij heeft immers in zijn premonastieke carrière geweld en dood van dichtbij meegemaakt. Dit

Dertien boeken zijn verfilmd voor televisie, met de Engelse acteur Sir Derek Jacobi in de hoofdrol. Ook zeer de moeite waard.

'In een vroeger leven was Cadfael avonturier, soldaat en zeeman'

komst van handel, ambachten, de stedelijke burgerij, expansie in de vorm van kruistochten en het begin van staatsvorming en centralisatie.

Eén lijk teveel

In alle boeken is sprake van een misdrijf dat opgelost moet worden, maar dat wel steeds - zoals boven al aangegeven - in een solide historische context. De aandacht hiervoor overheerst niet, maar vormt wel het boeiende decor voor het plot. Het tweede deel van de reeks draait om het historische beleg van Shrewsbury door koning Stephen, in het begin van de burgeroorlog.² Shrewsbury, dat dan nog grotendeels op de hand van Mathilde is, biedt dapper weerstand tegen de troepen van de koning. Uiteindelijk redden ze het niet en moet de stad zich overgeven. De koning heeft geen enkele consideratie voor de overwegingen van zijn tegenstanders en laat zonder pardon het garnizoen, bestaande uit 94 man, opknopen door zijn Vlaamse huurlingen. Abt Heribert, die geen partij heeft willen kiezen in het conflict, wil er echter wel voor zorgen dat

in tegenstelling tot de andere broeders, die een heel beschermd leven leiden. 'Ik doe het niet graag, maar uiteraard wel van harte', is Cadfaels karakteristieke antwoord aan de abt.

Wanneer hij echter, samen met een helper, alle lichamen op de binnenplaats van de burcht heeft neergelegd telt hij 95 lichamen: *One corpse too many* - dat is ook de titel van deel twee. De sheriff, die een medestander is van de koning, vindt dat niet zo'n probleem: of het er nu 94 of 95 zijn, het zijn allemaal verraders, dus wat doet het ertoe? Cadfael is echter principiëler; hij komt erachter wie niet geëxecuteerd is, maar vermoord en wiens lichaam later bij de andere lijken is gegooid. Uiteindelijk weet hij de dader te ontmaskeren, samen met Hugh Beringar, de hulpsheriff. Aanvankelijk is Cadfael wat wantrouwig tegenover deze 'overheidsdienaar'. Hij weet niet precies wat voor vlees hij in de kuip heeft en waar diens loyaliteiten liggen. Al spoedig echter merkt hij dat zij beiden goed met elkaar kunnen opschieten. En zo wordt deze Hugh een waardige Watson voor Cadfael.

Ik kan hier uiteraard niet alle boeken de revue laten passeren. Ik begin met deel twee omdat in het eerste deel de burgeroorlog nog niet ter sprake komt.

► Dit verwijst naar het Bijbelverhaal in Handelingen 12:3-19, waar verteld wordt hoe Petrus in de gevangenis door een engel van zijn ketenen (vincula) wordt bevrijd, zodat hij kan ontsnappen. St. Petrus ad Vincula wordt dus op 1 augustus gevierd.

► Het kapittel is de vergadering van de monniken ter bespreking van allerlei huishoudelijke zaken.

We bevinden ons met dit verhaal al meteen *in medias res*: hoe de burgeroorlog ingrijpt in het leven van alledag. Mensen die geen keus willen of kunnen maken tussen de strijdende neef en nicht zijn wel de dupe van de 'neveneffecten' van de schermutselingen. Zo zoekt de dochter van één van Mathildes vertrouwelingen, die uit de stad is ontsnapt, vermomd als novice haar toevlucht in het klooster. En Cadfael zou Cadfael niet zijn als hij haar niet hielp ontsnappen aan degenen die haar zoeken, samen met een jongeman die voor de *empress* een schat het gebied uit moet smokkelen. Ook dat is het aardige van Ellis Peters' boeken: ze vlecht steeds een romance door haar vertellingen. Soms betreft het personen uit de verschillende kampen, die allerlei moeilijkheden moeten overwinnen om hun relatie te kunnen bevestigen.

Jaarmarkt in Shrewsbury

De verhouding tussen stad en abdij, en de opkomst van handel en ambachten vormt de veelkleurige achtergrond in het boek *Saint Peter's fair*. De markt uit de titel is de jaarmarkt die wordt gehouden op 31 juli, de vooravond van de feestdag St. Petrus ad Vincula (St. Petrus' Banden).³ De relatie tussen de stad Shrewsbury en de abdij was doorgaans nogal afstandelijk: correct maar nooit echt hartelijk. De dag voordat de markt van start zal gaan komt er een delegatie van de gilden naar de abdij, geleid door de provoost (leider, voorzitter) van het schoenmakersgilde. Ook het hoofd van het slagersgilde, de meester-timmerman en de zilversmid maken deel uit van de delegatie. Zij komen zich in de kapittelvergadering beklagen over de voorwaarden waar-

onder de jaarmarkt kan worden gehouden.⁴ Gedurende die drie dagen moeten alle winkels in de stad gesloten zijn en mag er niets worden verkocht, behalve bier en wijn. En dat levert ook niet veel op, omdat die ook op de markt worden aangeboden. Er mag ook geen tol worden geheven op karren, pakpaarden en andere ladingen met koopwaar: alle tolopbrengsten gaan naar de abdij. Daar staat wel een vergoeding tegenover van de abdij, maar die vinden de ambachtslieden veel te klein. De abt wil daar echter niet aan tornen omdat deze al jaren geleden, door een van zijn voorgangers, bij charter is vastgelegd.

De woordvoerder van de delegatie brengt daar tegenin dat dit bedrag nooit is verhoogd, hoe ook de omstandigheden waren. De stad is er bovendien niet goed aan toe, vanwege de belegering die meer dan een maand duurde (zie boven) en die grote schade aan straten en muren toebracht. De karren en paarden van de kooplieden zullen nog meer beschadigingen aan het plaveisel met zich meebrengen. Men vraagt dus om een hogere bijdrage van de abdij of, nog beter, een aandeel in de tolopbrengsten, zodat daaruit de nodige reparaties betaald kunnen worden. Bovendien heeft de abdij toch baat bij de bescherming die de stad in geval van nood kan bieden.

De abt geeft zich echter niet zomaar gewonnen. Hij constateert dat de ambachtslieden de rechten van de stad en van de abdij ter discussie willen stellen, terwijl kort tevoren koning Stephen het oude charter met privileges van de abdij bevestigd heeft. De provoost heeft daar wel een antwoord op. Hij zal zich niet verzetten, zegt hij, tegen dit besluit van de koning, maar tekent er wel bij aan, dat het nog dateert uit de tijd dat deze Shrewsbury als vijandige stad beschouwde, omdat de burcht en haar inwoners zich voor Mathilde verklaarden. De stad moet nu onder de consequenties lijden. Helaas voor de gildeleden wil de abt niet tornen aan het eenmaal gegeven charter. En ook wil hij geen precedent scheppen voor de toekomst. De delegatie vertrekt onverrichter zake weer naar de stad.

Deze gebeurtenis is de opmaat voor allerlei verwickelingen die zich tijdens de jaarmarkt afspelen: relletjes veroorzaakt door zonen van de gildeleden, de moord op een koopman uit Bristol en intriges van aanhangers van Stephen en Mathilde. Wanneer de jaarmarkt voorbij is – en broeder Cadfael met behulp van de sheriff de daders heeft gevonden – strijkt de abt met de hand over het hart en geeft de stedelingen alsnog een gedeelte van opbrengst om straten en muren te repareren.

In dit boek wordt de verhouding tussen wereldlijke en geestelijke macht beschreven aan de hand van dit con-

SPEEL CADFEAL NA!

De redactie van Kleio heeft een mysterie gemaakt bij het verhaal *Saint Peter's Fair*. Aan de vooravond van de jaarmarkt van 1139 in Shrewsbury wordt de rijke koopman Thomas van Bristol vermoord. Onder de verdachten bevinden zich een gildelid, een koopman, een edelman en een erfgenaam van het slachtoffer. Ieder van hen heeft zo zijn eigen motieven om Thomas van Bristol om het leven te brengen. De leerlingen leggen de bewijsstukken naast elkaar en proberen de dader te ontmaskeren. Tijdens hun onderzoek maken zij kennis met allerlei onderdelen uit de tijd van steden en staten. Het mysterie is te downloaden via www.vgnkleio.nl

flict tussen stad en abdij. Natuurlijk is deze specifieke onenigheid aan de fantasie van Ellis Peters ontsproten, maar er zit wel degelijk een historische kern in; er zijn voldoende oorkonden en dergelijke bekend waarin sprake is van dit soort problematiek.

Cadfael treedt in

De kruistochten spelen in deze serie geen rol op zich, maar wel wordt er vaak aan gerefereerd, omdat de auteur broeder Cadfael een lange wereldlijke carrière toekent: pas rond zijn veertigste jaar trad hij in bij de benedictijnen van het Petrus en Paulus klooster. Ellis Peters zelf schrijft in haar inleiding van drie korte verhalen over broeder Cadfael, die losstaan van de serie: *'My monk had to be a man of wide worldly experience and an inexhaustible fund of resigned tolerance for the human condition. His crusading and seafaring past, with all its enthusiasms and disillusionments, was referred to from the beginning.'* Omdat lezers zich dikwijls afvroegen, voegt zij eraan toe, waarom Cadfael toch monnik werd en zij de serie van chronologisch elkaar opvolgende boeken niet wilde verstoren, besloot zij in een kort verhaal opheldering te verschaffen.

In dit verhaal - *A light on the road to Woodstock* - is Cadfael in het gevolg van een Engelse edelman net terug van zijn reizen op het Europese continent en

Portret van Keizerin Maud, uit 'History of England' door monniken van St. Albans (15e eeuw).

eenvoudige weduwe was met een stalletje op de markt in Antiochië. Hij vindt het echter niet erg dat hij een bastaard is: zijn moeder was mooi en zijn vader was dapper, zegt hij, en dat vindt hij belangrijk genoeg.

'De middeleeuwen zijn ruim tien boeiende eeuwen waarin goed en kwaad naast elkaar voorkwamen in een verhouding die niet zo erg veel verschilt van die van tegenwoordig'

het Nabije Oosten. Hij begeleidt deze naar het hof van Hendrik I in Woodstock, omdat hij een uitspraak wil van de koning in zijn onenigheid met de abdij van Shrewsbury over een stuk land. Hij ontziet zich niet de prior met geweld te bejegenen. Het loopt uiteindelijk goed af omdat Cadfael hem te hulp komt. Als een en ander is afgewikkeld vraagt hij de prior of hij mee terug mag naar het klooster. En dat is het begin van zijn monastieke bestaan, aldus Ellis Peters.

In verschillende verhalen komt Cadfaels kruistochtverleden ter sprake. Hij maakte in het gevolg van Godfried van Bouillon deel uit van de eerste kruistocht, verbleef met hem in Antiochië, hij maakte het beleg en de inname van Jeruzalem mee. In *The leper of St. Giles* komt hij een oude bekende uit het Heilige Land tegen en in *The virgin in the ice* ontmoet hij de zoon die hij twintig jaar te voren heeft verwekt. De jongeman vertelt hem dat zijn vader een eenvoudige soldaat was uit het leger van Robert van Normandië en dat zijn moeder een

Cadfael vertelt hem niet dat hij dit verhaal aan zijn vader opbiecht. Fictie of niet: een dergelijke situatie zal zich destijds vaker hebben voorgedaan.

De middeleeuwen zijn niet alleen Ivanhoe, Floris of koning Arthur. De middeleeuwen zijn ook niet uitsluitend een duistere periode van oorlogen, epidemieën, kettervervolgingen en hongersnoden. De middeleeuwen zijn ruim tien boeiende eeuwen waarin goed en kwaad naast elkaar voorkwamen in een verhouding die niet zo erg veel verschilt van die van tegenwoordig. Mensen zijn niet beter of slechter geworden in de loop van de tijd. Wel waren de omstandigheden vijf en meer eeuwen geleden heel anders dan nu. In die zin zijn de middeleeuwen ook letterlijk erg ver weg. Om ze toch dichterbij te halen en ze beter verstaanbaar te maken kan het lezen van goed onderbouwde historische romans een aanzet vormen. De boeken van Ellis Peters zijn naar mijn idee een uitstekend begin.

De link tussen verleden en heden

HET DIGITALE SCHOOLBORD

“Wanneer jongeren op school komen, wordt hun leven vol moderne technologieën uitgezet. Dat wekt verveling en weerzin. Een docent met een krijtje voor een schoolbord is meestal niet erg boeiend.”¹

▷ Nolan Bushnell, oprichter Atari.

Ik kan chargeren door te stellen dat de meeste van ons, stoffige geschiedenisleraren m/v, het vak (soms) even stoffig brengen als de arena van het Colosseum. Dat we zweren bij het vertellen van verhalen (dat vinden we mooi) en nogal wars zijn van vaardigheden, veranderingen en ict. Dat kan ik doen ... en daarom doe ik het ook. Het is misschien kort door de bocht. Want natuurlijk vinden leerlingen het luisteren naar verhalen vaak prachtig en zijn er ook minder stoffige geschiedenisleraren. Maar de realiteit is dat onze leerlingen hun informatie op meerdere manieren verkrijgen dan via onze prachtige verhalen.

Generatie Einstein

Onze leerlingen horen bij de zogenaamde generatie Einstein. Ze hebben smartphones (Blackberry, iPhone), notebooks, netbooks, tablets (iPad) en iPods. Hierdoor hebben ze in principe de hele dag toegang tot digitale content op internet. En dit gebruiken ze dan ook in ruime mate. Daarnaast zijn ze voortdurend actief op sociale netwerken als Facebook, MSN en Hyves. Zij vinden het vanzelfsprekend dat je via dit medium en met deze mogelijkheden reageert, maar ook een reactie terugkrijgt. Interactie dus.

En wij dan? Wij lopen een beetje achter, maar wij hebben andere dingen en soms ook andere kwaliteiten. Docenten hebben hersenen, een diploma én een digitaal schoolbord. In welke volgorde en mate is overigens van geen enkele importance voor het verdere verloop van dit artikel.

Wow, een digibord! En nu...?

Tof, cool, gaaf, wow! Je schoolleiding heeft met geld gesmeten en de school voorzien van digitale schoolborden. Soms ligt hier een visie aan ten grondslag, maar

meestal zijn de schoolleiders op cursus geweest en hebben ze ‘de toekomst van het onderwijs’ gezien. En daar ben jij mooi mee opgezadeld. Lekker dan. In die cursus hebben de teamleiders te horen gekregen dat er aan het digitale schoolbord voordelen zitten: mogelijkheden voor prachtige presentaties, een heldere organisatie van bronnen, meer interactie, het leerproces zichtbaar maken (bijvoorbeeld door stemkastjes te gebruiken), meer samenwerkend leren, meer gemotiveerde leerlingen. Over dat laatste schreef digitaal onderwijsgoeroe Steve Kennewell: ‘De veranderingen in het lesgeven en de leeromgeving, veroorzaakt door het digibord, zorgen voor een grotere motivatie bij leerlingen ten opzichte van lessen met een krijtbord.’

Voordelen en voorbeelden

Er zitten veel voordelen aan een digibord. Ook voor ons vak. Of beter gezegd: juist voor ons vak. Wat kun je dan allemaal met de digitale variant van het krijtbord? Allereerst alle dingen die je ook met de analoge versie kunt doen: schrijven, tekenen en huiswerk opgeven. Maar daarnaast kun je het digibord voor een heleboel

▷ Met het programma Timeline 3D kun je een tijdlijn tot leven laten komen.

Jan-Wolter Smit is docent geschiedenis aan de Wavendamm- en de Hiltien. Tevens beheert hij de website Geschiedenis-voor-mij. Dit artikel is gebaseerd op een workshop die hij gaf tijdens de VCN-leerconferentie.

Illustratie: Hanneke van Broekhoven

andere zaken gebruiken: PowerPoint, filmbeelden (al dan niet van YouTube), podcast, video podcast, tijdbalken en Google Maps en/of Google Earth.

Tijdbalken

Het mooie van tijdbalken is dat ze, mits goed gemaakt, helder en in één oogopslag veel dingen duidelijk kunnen maken. Op een digibord kun je de tijdbalk bij wijze van spreken tot leven kan laten komen. Er zijn een paar goede, eenvoudig te hanteren programma's voor het maken van mooie interactieve tijdbalken. Met het programma Timeline 3D (www.beedocs.com) maak je als het ware een 3D-reis door je tijdbalk, die je helemaal naar eigen smaak kunt inrichten, inclusief begeleidende afbeeldingen en/of teksten. De tijdbalken zijn in het programma af te spelen, maar ook te exporteren naar verschillende formaten (zoals mp4 voor de iPod) zodat ook leerlingen er bij kunnen via bijvoorbeeld het schoolnetwerk of de elo (elektronische leeromgeving). Eén groot nadeel is dat het alleen voor Apple computers geschikt is.

Google Maps

Een handig programma om te kijken wat de route is, hoe lang je er over doet en hoeveel kilometers je kunt declareren op een studiemiddag is Google Maps. Maar wellicht minder bekend is de mogelijkheid om zelf kaarten te maken. Deze kunnen over elk willekeurig onderwerp gaan: de groei van een stad in de Gouden Eeuw met daarin de tien plekken die kenmerkend zijn voor de stad in die periode (Amsterdam), alle kerken in Utrecht, enzovoort. Handig is dat je ook hier bijschriften, afbeeldingen en zelfs zelfgemaakte video's kan toevoegen, zodat de leerlingen een reis maken door de tijd aan de hand van jouw kaart op Google Maps.

Interactiviteit of het gebrek eraan

Allemaal erg mooi natuurlijk, maar echt interactief zijn deze voorbeelden nog niet. Twintig jaar geleden vond iedereen alles waar een knop op zat al interactief, maar tegenwoordig vinden we dat pas als er écht interactie is tussen leraar, leerlingen, machine en lesstof. En laat dat nou net hetgeen zijn dat onze leerlingen wel graag wil-

Dit kun je trouwens doen met Google Maps. Laat leerlingen ter voorbereiding van een stadswandeling of excursie een eigen route door de stad maken. Sterker nog: gebruik de wandelingen van de leerlingen eens in plaats die van jezelf! Je bent nooit te oud om iets nieuws te leren!

Jumbo

Maar zelfs zonder gebruik te maken van extra software, kan op het digibord mooi en leuk materiaal worden gemaakt. Zo is er sinds een paar jaar het kaartspel 'Vroeger of later' (Jumbo). Hierbij staat op de ene kant van een kaart een gebeurtenis en op de andere kant het jaartal. Zonder naar het jaartal te kijken moeten de leerlingen een kaart aanleggen en daarmee aangeven of het vroeger of later was. Dit kan natuurlijk ook zonder al te veel problemen op het digibord: een aantal afbeeldingen en gebeurtenissen koppelen aan een jaartal. Het jaartal blinderen met witte inkt en vervolgens te voorschijn 'toveren' met de digitale wisser!

Jij bent de regisseur

Hoe mooi alle digitale mogelijkheden ook zijn, het is gemakkelijk om grip te verliezen: op de leerlingen en op het proces. Hoe makkelijk is het om in deze digitale tijd te zeggen 'zoek maar even via Google'. Jammer, maar het gaat daar al hopeloos mis. Want dan blijken onze leerlingen toch iets minder Einstein te zijn dan ons

► J. Boschma en Inez Groen, *Generatie Einstein*.

len. "Eenrichtingsverkeer dus, waarbij de zender vertelt en de ontvanger niets anders kan dan luisteren (of erbij weglopen). Interactie tussen de zender en de ontvanger komt maar weinig voor binnen de klassieke vormen van communicatie. Maar ook al bieden digitale vormen van communicatie nieuwe en unieke mogelijkheden tot interactie, ook daar zie je dat het nauwelijks gebeurt."²

TimeRime

Op welke manier kun je de lesstof met een digibord wel interactief maken? Hiervoor zijn talloze manieren. Eerst eens terug naar de tijdbalken. Op internet is een website te vinden die TimeRime heet. Met deze site kun je zelf bij elk onderwerp tijdbalken maken. Jij, maar ook je leerlingen! Geef ze bijvoorbeeld de opdracht om een tijdbalk te maken van hun eigen leven (onderbouw) of van de koloniale relatie tussen Nederland en Indonesië (bovenbouw), waarbij ze zich moeten beperken tot maximaal tien gebeurtenissen. Vervolgens gaan ze deze aan de klas presenteren.

► Met TimeRime kunnen leerlingen zelf tijdbalken maken.

SCREENCAST

Een relatief nieuwe techniek is het gebruiken van screencasts. Op internet kom je ze dikwijls tegen als video-handleiding bij een bepaald programma. Zoals de naam al zegt, maak je als het ware een uitzending waarbij de handelingen op jouw bureaublad worden gefilmd terwijl je zelf een gesproken instructie geeft. Het grote voordeel ten opzichte van een gewone PowerPoint-presentatie is dat nu ook het verhaal erbij wordt verteld en het niet alleen een paar losse dia's achter elkaar zijn. Handig voor de leerling die ziek is geweest tijdens jouw les!

wordt verteld. Het puberbrein kan helemaal niet omgaan met deze chaos en het maken van keuzes! Het devies is dus: geef ze wat te kiezen, dat vinden ze erg belangrijk, maar bepaal zelf waar en wat ze kunnen kiezen. Het afbakenen van de informatie is van belang en het digibord kan hierbij helpen (maak een verhaal over de oorzaken van de Franse Revolutie aan de hand van vier afbeeldingen, maar zet ze eerst in de goede volgorde). In een elektronische leeromgeving kan de docent de (tekst)bronnen die gebruikt moeten worden bijvoorbeeld al klaar zetten. Het moge duidelijk zijn dat het digibord en andere digitale didactiek veel voordelen biedt, maar zoals ook tijdens de workshop werd opgemerkt, ontwikkeling ervan kost veel tijd. Het wiel hoeft echter niet steeds te worden uitgevonden, er zijn genoeg voorbeelden en materialen te vinden die je direct kunt toepassen.

MEER INFORMATIE

Allard Bijlsma, Jori Mur e.a., **Handboek Digibord & Didactiek**, Instruct/Bodegraven, 2009.

Digiborden in de onderwijspraktijk:

een review van de onderzoeksliteratuur van www.callinpractice.net. De pdf kunt u downloaden via de website van Kleio:

www.vgnkleio.nl.

Meerwaarde van het digitale schoolbord,

een onderzoek van Kennisnet. De pdf kunt u downloaden via de website van Kleio:

www.vgnkleio.nl.

ADVERTENTIE

Ben jij goed in het stellen van de juiste vragen?

Ben jij een creatieve en vakbekwame docent, die graag met de vakinhoud bezig wil zijn?

Dan is meewerken aan de constructie van de centrale examens misschien wel iets voor jou.

Cito zoekt docenten of oud-docenten die vanaf 1 augustus 2011 enkele uren per week beschikbaar zijn voor de constructie van de volgende examens:

vmbo geschiedenis KB/GL/TL

De constructiewerkzaamheden vinden grotendeels thuis plaats, op basis van een verstrekte opdracht. De omvang van de opdracht verschilt per vak. Veelal zal de opdracht enkele uren per week in beslag nemen. Je bent als docent **werkzaam of werkzaam geweest in het schooltype** waarvoor het examen wordt gemaakt en hebt **recente ervaring** met examenklassen. Je beschikt over gedegen vakkennis en hebt ervaring met Word. Docenten die meewerken aan een schoolboekmethode, komen niet in aanmerking voor de genoemde werkzaamheden.

Wil je meer weten? Kijk dan op www.cito.nl.

www.cito.nl

zeker weten

Weer een dag overleefd

VIETNAMVETERAAN ED NORED ZET ZIJN VERHAAL ONLINE

De oorlog in Vietnam staat bekend om de vrije nieuwsgaring. Niet alleen de pers kon zijn gang gaan, ook soldaten mochten vastleggen wat ze wilden. Veel veteranen plaatsen dat materiaal nu op het internet. Zoals Ed Nored. Dit materiaal past goed bij het examenonderwerp 'Dekolonisatie en Koude Oorlog in Vietnam'.

Het verhaal van Ed Nored is er een van vele. Jongens die van de een op de andere dag verzeild raken in een oorlog. Wat zijn geval speciaal maakt, is dat Nored zoveel mogelijk van zijn tijd (september 1969 tot september 1970) in Vietnam heeft proberen vast te leggen. Hij maakte talloze foto's en hield een dagboek bij. Een paar jaar geleden besloot hij alles op internet te zetten. Het persoonlijk relaas laat de impact zien die een oorlog heeft op een negentienjarige jongen uit Hayward in Californië.

▽

Nored in een brief aan zijn vriendin over deze foto: '... Erg bedankt schat. We hebben allemaal van het snoep genoten. Ik heb zelf ook een stukje weten te bemachtigen. Je ziet dat alles wat je hier krijgt wordt gedeeld.'

Zijn trots was een zwarte Chevrolet uit 1957 waar hij autoshow's mee afging. Hij had ook een leuke vriendin. Maar verder studeren na *high school* wilde hij niet. Hij kon vrijwillig het leger in voor een periode van twee jaar, of wachten totdat hij werd opgeroepen voor een dienstplicht van twaalf maanden. 'Ik geloofde niet in die oorlog en wilde zo kort mogelijk het leger in. Daarom wachtte ik de dienstplicht af, met het risico dat ik naar Vietnam werd uitgezonden.' Het was een

Ed Nored beschrijft op een blog dag voor dag zijn tijd in Vietnam. Tijdens zijn verblijf aan het front maakte hij met zijn Kodak Instamatic vele foto's en hield hij een dagboek bij. Met het herschrijven en het online plaatsen van de foto's zette Nored de gebeurtenissen van toen op een rij. Andere veteranen uit zijn peloton hebben weer op zijn verhaal gereageerd. Kijk voor het volledige verhaal op: www.webwebbijs.com/vietnam/ednoredstory.htm

kwestie van tijd tot de brief met de oproep voor de dienstkeuring op de mat viel. Na een militaire training in Amerika vertrok Nored in september 1969 als infanterist naar Vietnam. Al lang daarvoor had Nored besloten om zijn tijd in het leger zoveel mogelijk vast te leggen. Zijn vader bracht maar één foto mee terug van het front in Okinawa waar hij in de Tweede Wereldoorlog had gevochten. 'Je ziet hem zitten bovenop een gepantserd voertuig. In mijn jeugd heb ik het altijd jammer gevonden dat hij niet meer foto's had uit die tijd'. Met zijn Kodak Instamatic op zak zou Nored het anders gaan doen. En voor zijn vriendin Linda zou hij in lange brieven opschrijven wat hij per dag had meegemaakt.

Ontnuchterende ervaring

Op 8 oktober 1969 bereikte Nored het slagveld. Hij was ingedeeld bij het derde peloton van de *Delta Company*. De compagnie bestond uit honderd man; in het peloton van Nored zaten ongeveer dertig soldaten. Vanuit een stuk vrijgemaakte jungle, een zogenoemde landings-

zone, voerde de *Delta Company* operaties uit in de omliggende wildernis. Nored arriveerde met twee andere nieuwelingen op de vrijwel lege basis. Het merendeel van de compagnie was op patrouille. Nored begon meteen met de camera vast te leggen wat hij zag. Maar toen de helikopters met de soldaten terugkwamen van hun missie, hield hij op met fotograferen. 'Ik wist niet of het goed was om als een soort toerist foto's te nemen.' Toch heeft niemand, ook vanuit de legerleiding niet, hem ooit belemmerd in het maken van foto's. 'Ik herinner me dat ik complete vrijheid had om alles vast te leggen wat ik tegenkwam.'

De terugkomst van de pelotons was een ontvullende ervaring. 'Uit de helikopters kwam de goorste groep mannen die ik ooit had gezien. Velen droegen een baard en hun kleren waren gescheurd, vies en doordrenkt van het zweet. Hun gezichten bruin en onder de schaafwonden. En tussen hen stonden, met een glanzende witte huid en in een nieuw legeroutfit gestoken, de drie verste nieuwelingen die je ooit had gezien.'

Hinderlaag

Een uur later zat hij zelf in een helikopter, op weg naar een patrouille in de jungle. De eerste nacht in de *boonies*, zoals de jungle door de soldaten werd genoemd, valt hem zwaar. Het is volledig donker. Elk licht dat het peloton maakt, kan leiden tot een vijandelijke aanval. Sigaretten worden in de handpalm opgerookt, zodat de gloeiende kegel uit het zicht bleef. Het gaat

'Ik had het gevoel dat elke beweging die ik maakte, mijn laatste zou zijn'

regenen. In zijn poncho probeert Nored wat slaap te pakken. 'Man, ik voelde me miserabel, depressief en heel eenzaam. Ik kende geen van de jongens en was bang om een fout te maken.'

Na drie dagen in het veld volgt het eerste contact met de Vietcong. Het peloton van Nored wordt beschoten, maar niemand raakt gewond. Diezelfde dag vind hij met andere soldaten een bunkercomplex met acht fietsen en een werkplaats waar de rijwielen gerepareerd kunnen worden. De Vietcong gebruikt die fietsen om goederen mee te vervoeren.

Op 29 november stort er in de buurt van de basis een Cobra-helikopter neer. Nored en zijn peloton trekken er

op uit om mogelijke overlevenden te zoeken. Ze vinden alleen een diepe krater en de torso's van twee bemanningsleden, bijeengehouden door

de kogelvrije vesten die ze droegen. Nog geen week later komen er bij gevechten twee man uit andere pelotons om het leven. Op 9 december loopt Noreds peloton in een hinderlaag. De soldaten stuiten bij toeval op een groot bunkercomplex van de vijand. De aanval duurt niet meer dan een paar minuten. Nored laat zich op de grond vallen en schiet zijn geweer leeg op de muur van groen voor hem. Hij is er van overtuigd dat iedereen

voor hem dood is geschoten. 'De angst die je overvalt is zo heftig dat je niet kan bewegen. Zoiets kan nooit in een training gesimuleerd worden.' Een soldaat voor hem staat op en vlucht de jungle in. Nored besluit hem achterna te gaan. Met veel inspanning weet hij hem te volgen. 'Tot vandaag is dat het moeilijkste wat ik ooit heb gedaan. Ik had het gevoel dat elke beweging die ik maakte, mijn laatste zou zijn.'

Vroeg oud

De patrouilles door de jungle volgen elkaar op. Soldaten verlaten het peloton en nieuwe vullen hun plek op. Het derde peloton begint te veranderen. Op zeker moment

Nored laat een brief naar vrienden zien. Op de voorkant staan een Amerikaanse vlag en een peace-teken. Op de achterkant van de envelop staat: '73 dagen tot de opwekking'.

valt Nored het verschil op tussen de nieuwkomers en ervaren soldaten. 'Jongens die voor mij bij de compagnie kwamen, lijken ongelooflijk oud en de nieuwe jongens zien er uit als kinderen. Ik merkte dat ik na verloop van tijd een afkeer kreeg van de nieuwkomers. Hun gezichten deden ons denken aan hoe wij ooit waren. Ik wist altijd dat ik zou opgroeien en oud worden. Ik verwachtte alleen niet dat het zo snel zou gebeuren.' Al die tijd blijft hij foto's maken die hij naar huis

Eind mei wordt de Delta compagnie ingezet voor een missie in Cambodja. Vanuit dat land wordt de Vietcong bevoorrad. Ze vinden er opslagplaatsen met veel munitie.

Elke militair heeft recht op een periode van verlof. Nored neemt het zo laat mogelijk op. Hij ziet dat veel soldaten die terugkomen moeite hebben zich weer aan te passen. Door laat te gaan is de tijd die in de jungle resteert nog te overzien. Hij spreekt begin juni met zijn

'Ik kwam van een plek waar we dingen opbliezen en mensen vermoordden'

stuurt. Van zijn moeder moet hij meer lachen op de foto's. Linda schrijft hem terug en stuurt presentjes mee. Het eerste cadeautje is een waterpistool. Uit de brieven blijkt dat Nored meestal ontbijt met een kop warme chocomel en crackers met pindakaas en jam. Het peloton heeft in het veld veel last van ongedierte. De mannen zitten onder de bloedzuigers en de beten

viendin Linda af op Hawaï. Het weerzien is bitterzoet. 'Linda zat in haar eerste jaar op de universiteit van Berkeley. Ze was vol van het optimisme en de positieve energie die om de universiteit hing. Vol van wat deze mooie planeet had te bieden. Ik kwam van een plek waar we dingen opbliezen en mensen vermoordden.' Na een week keert hij terug naar het slagveld.

Herinneringen

12 juli 1970 zal Nored zich altijd blijven herinneren. Die dag is zijn peloton aangewezen om de rest van compagnie te leiden. Al snel krijgen ze contact met de vijand. De eerste schoten van de Vietcong raken militair arts Kloss in het hoofd. Hij overlijdt ter plekke. Een andere arts, 'doc' Quinn, wordt gevraagd naar Kloss te kijken. Ondertussen ligt het peloton zwaar onder mortiervuur.

Foto rechts: Ed Nored zit in de deuropening met zijn benen naar buiten. 'Ridin the skids'.

van muggen en bijen. Maar geritsel in het groen hoeft niet altijd de vijand te zijn. Vaak zijn het wilde varkens. 'Er waren geen maandagen of vrijdagen in Vietnam. We leefden van dag tot dag. Als je geluk had, was het een rustige dag. Weer een dag overleefd. Weer een dag dicht bij huis.' Begin maart wordt Nored *squad leader*, hij krijgt de leiding over een kleine groep mannen. Op 1 april wordt de basis van *Delta Company* bestookt met mortieren. Vinny Sciarretti, een vriend van Nored, raakt daarbij ernstig gewond en overlijdt de volgende dag.

Verschillende soldaten worden geraakt. Quinn, die op weg is naar Kloss, raakt ernstig gewond; na enkele minuten sterft hij. Uiteindelijk trekken beide partijen zich

terug. Op handen en knieën worden de gewonden en doden afgevoerd. Nored zit tijdens de aanval net achter de punt. Hij raakt zelf niet gewond. '12 Juli verdient een betere beschrijving, maar ik blijf het maar uitstellen. Niets is erger dan je vrienden zien sterven. Het opschrijven van mijn belevenissen heeft zeker een therapeutische waarde. Alleen kan ik mezelf niet bewegen om meer details van deze dag op te tikken. Oorlogsveteranen mogen hun ervaringen voor zichzelf houden. Niemand wil de gruwelijke verhalen horen en ik neem het ze niet kwalijk. Vechten in een oorlog is een enorm opwindende ervaring. Het is een wereld waar burgers zich niks bij kunnen voorstellen, maar de prijs die je er voor betaalt, is te hoog. Ik raad iedereen aan om er verre van te blijven.'

Trauma's

Op 21 september 1970 mag Ed Nored naar huis. 'Er was niet veel om je goed over te voelen toen ik Vietnam verliet. Er was geen overwinning te

vrachtwagenchauffeur.' Hij rijdt nog steeds vrachten, al is het werk afgenomen door de economische crisis. Als hij terugdenkt aan de

tijd in Vietnam komen vooral de geluiden naar boven. 'De jungle was een groene muur. De vijand zag je nooit.'

Nored schreef bij deze foto: 'Deze foto vertegenwoordigt het best de donkere, deprimerende en dodelijke wereld van de boonies. De frontlinie was 360 graden om je heen, waar je ook stond.'

'Niemand wil de gruwelijke verhalen horen en ik neem het ze niet kwalijk'

vieren, zelfs het gevoel iets positiefs te hebben bereikt, ontbrak. Het besef of het alle ellende waard is geweest, was wellicht wel het zwaarste.' Een paar dagen na aankomst in Hayward besluit Nored zijn zwarte Chevy te verkopen. Hij heeft zijn interesse in auto's verloren. In 1972 loopt de relatie met Linda op de klippen. In de jaren tachtig raakt hij verslaafd aan methamfetamine (crystal meth). Hij krijgt last van nachtmerries. In 1986 stopt hij fysiek en emotioneel in en besluit hij te stoppen met drugs. Tot op de dag van vandaag is Nored gevoelig voor harde geluiden. In het begin dook hij in elkaar als er een knal van bijvoorbeeld vuurwerk klonk. Tegenwoordig trekt hij zijn hoofd tussen zijn schouders. 'Een harde knal brengt me altijd weer terug naar Vietnam.'

Ed Nored is nu zestig jaar en woont in Magnolia, Californië. Hij heeft geen kinderen en is nooit getrouwd. 'Ik heb tot nu toe twaalf relaties gehad. Soms duurde het een maand, soms een paar jaar. Ik denk dat het te maken heeft met de oorlog. Thuis in Amerika kreeg ik steeds meer behoefte me af te zonderen. Ik heb gelukkig een goed beroep daarvoor uitgekozen, namelijk

Geluiden maakten de meeste indruk. Het geratel van een AK-47 van de Vietcong. Wanhopig geschreeuw van je medesoldaten. Het ge-wopwop van de rotors van de Huey-helikopters boven de bomen. Maar ook de geluiden 's nachts van de beesten om je heen en de regen die op bladeren valt.'

Over de oorlogen waar Amerikanen in hebben gevochten na Vietnam is Nored duidelijk. 'Er zal altijd een nieuwe generatie opstaan die bereid is om te vechten. En er zullen ook altijd redenen zijn om oorlogen te voeren. Ik vrees dat we niks leren van de geschiedenis. Ik hou zielsveel van mijn land, maar we zijn nog steeds jong en maken fouten.' Achteraf vraagt Nored zich af of hij tijdens zijn tijd in Vietnam meer had moeten ontspannen. Toen een keer drugs moeten gebruiken, in plaats van terug in Amerika. 'Om te overleven in een oorlog moet je afstand nemen van je emoties. We zetten allemaal het masker op van de 'stoere man'. Maar achteraf heb ik me afgevraagd of ik me niet te veel heb afgezonderd van mijn gevoel. Wellicht had ik naar de hoeren moeten gaan die overal rondliepen. Of een keer dronken of stoned moeten worden. Alcohol maar ook drugs waren overal verkrijgbaar. Maar ik heb het nooit gedaan. Ik denk nu dat het wellicht wel geholpen zou hebben, niet op dat moment maar tien of vijftien jaar later.'

Met zijn Kodak Instamatic wilde Ed verslag doen van wat hij meemaakte. 'Ik wist niet of het goed was om als een soort toerist foto's te nemen.'

HET LAND DAT NIET BESTOND

De eigenzinnige kijk van Blockmans op de Lage Landen

Wim Blockmans schreef een eigenzinnige kijk op de geschiedenis van de Lage Landen. Fernand Braudel inspireerde hem daarbij en dat leverde een bijzonder boek op.

De zomer van 1315 was er een van aanhoudende en overvloedige regens. En de herfst was zo mogelijk nog natter. Volgens kroniekschrijver Lodewijk van Velthem wilde het tussen 1 oktober en kerstavond niet meer droog worden. In de verdronken dalen was het niet langer mogelijk te zaaien en op de hellingen spoelde het zaaigoed weg. Het volgende voorjaar rotte het graan van de akkers en de voorraden van de vooraande oogst, die ook al slecht was uitgevallen, raakten vroegtijdig op. Zoals te verwachten viel, stegen de graanprijzen zoals nooit eerder gezien: men betaalde 12 tot 24 keer zoveel als normaal. De dichter Jan van Boendale beschrijft zelfs gevallen van hongeroedeem, het opzwellen van de buik als gevolg van ondervoeding. In het volgende jaar trad de 'socht' (letterlijk: koorts) op, een besmetting waaraan rijk en arm bezweken:

*Dat was die sterfte, die swaerlike
Quam op arme en op rike
Dat niemant en was soe ghesont*

In een stad als Ieper stierf elf procent van de totale bevolking, Leuven betreurde 24 doden per dag. En alsof het nog niet genoeg was, volgde ook nog eens een massale vee-

sterfte. Ploegen en bemesten waren niet meer mogelijk. Niet zo vreemd dat Boendale de conclusie trok:

*Dus wrac God Onse Here
In ertrike des menschen sonden*

Geen wonder dat de pest hier genadeloos toesloeg. Magere Hein verplaatste zich met een snelheid van vijftien kilometer per dag. En een halve eeuw lang zou hij nog met een frequentie van ongeveer eenmaal per decennium terugkomen. Niet wetende wat hun overkwam en hevig geïmponeerd door de razendsnelle verspreiding van de ziekte, sprak men in de Lage Landen niet van de pest maar van de 'gadoot'.

Bovenstaand relaas is typerend voor het laatste werk van de Leidse emeritus-hoogleraar Wim Blockmans. Een combinatie namelijk van originele bronnen, onderbouwing met overvloedig cijfermateriaal en toepassing van de recentste wetenschappelijke gegevens, ook van buiten het vakgebied (zoals natuurwetenschappelijk onderzoek naar klimaatsverandering). En dat alles schijnt moeiteloos uit zijn pen te vloeien. Blockmans tekent met zijn *Metropolen aan de Noordzee* voor het derde deel van

De geschiedenis van Nederland. Uiteindelijk zal deze serie tien delen beslaan (het laatste zal verschijnen in 2013) en als vervanger gaan fungeren van de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (AGN). Maar bestond de AGN nog uit zeer dikke boekdelen, bij elkaar geschreven door een keur aan specialisten en bestemd voor een select gezelschap, de delen waaruit zijn opvolger bestaat zijn in de meeste gevallen maar door één vakhistoricus geschreven en bestemd voor een groot publiek. Althans dat is de bedoeling.

Eigen visie

Dat men heeft gekozen voor een eenmansbedrijf, heeft voor de auteur zo zijn voordelen: het bespaart hem veel overleg met collega's maar biedt hem vooral de vrijheid voor het ontwikkelen of presenteren van een eigen visie. En die heeft Blockmans wel degelijk. In de laatstverschenen recensies heeft zijn *magnum opus* naast veel lof, ook nogal wat kritiek te verduren gekregen. Het betrof dan vooral de geografische afbakening van zijn onderwerp. De auteur besteedt namelijk het overgrote deel van zijn 700 bladzijden aan het gebied dat ruwweg samenvalt met de delta gevormd door de benedenloop van Rijn, Maas en Schelde en

hun dwarsverbindingen. De eigenlijk Nederlanden dus. En dat heeft zo zijn consequenties voor de overige onderdelen van het samengeraapte geheel dat de Lage Landen toen vormde, het land dat - misschien met uitzondering van de Bourgondische periode - amper heeft bestaan, zoals Blockmans het noemt. Voor hem vormen rivieren namelijk geen scheidingslijnen maar juist verbindingswegen. In een tijd dat het wegensysteem, zo daar al sprake van was, zich op een uiterst primitief niveau bevond, was vervoer van zware goederen over water gemakkelijk en goedkoop. Voeg daarbij het feit dat de delta op het kruispunt lag van de routes tussen Noord-Italië en Engeland en tussen dat laatste land en het Rijnland en de conclusie moet zijn dat de randvoorwaarden in ieder geval uitstekend waren. En ik moet zeggen dat Blockmans' keuze mij wel heeft overtuigd. Wie uit is op een behandeling van de zeventien aparte gebieden met al zijn graven en hertogen, zal dus nog steeds te rade moeten gaan bij het overzichtswerk van H.P.H. Jansen (*Algemene Geschiedenis der Nederlanden*), toevallig ook nog eens Blockmans' voorganger in Leiden.

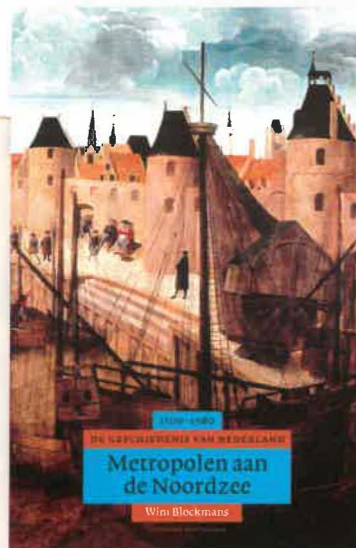
Schatplichtig aan Braudel

In zijn slotwoord betuigt Blockmans zijn schatplichtigheid aan de fameuze Franse historicus Fernand Braudel, een van de grondleggers van de Annales-school, die in zijn geschiedenis van de Middellandse Zee ten tijde van het regnum van Philips II de ontwikkelingen op de lange termijn, *de longue durée*, belangrijker vond dan de eco-

nomische en vooral politieke evenementen. Diens interpretatiemodel is verhelderend om de dynamiek in de Nederlanden te begrijpen. De verschijnselen kunnen daarmee op een hoger niveau worden verklaard dan dat van de louter lokale, specifieke en toevallige factoren. En die dynamiek bestaat eruit dat de bloei van het ene gebied de opkomst van een ander stimuleerde, zodat het verval van een bepaalde regio als het ware weer werd gecompenseerd door de opgang van een andere. Maar de kernfuncties bleven wel in elkaars onmiddellijke nabijheid. In concreto levert dat het volgende eenvoudige maar opmerkelijke rijtje op: van Atrecht in de dertiende eeuw (25.000 inwoners), via Brugge (45.000) in de veertiende en vijftiende eeuw, naar Antwerpen in de zestiende eeuw (100.000 inwoners). Daar horen nog Amsterdam in de zeventiende (200.000) en Londen (400.000) in de achttiende eeuw bij, maar die laatste twee vallen buiten het bestek van dit boek. Het opmerkelijke zit hem hierin dat bij elke stap het inwonertal zich verdubbelde. En het zijn de eerstgenoemde vier steden en hun ommelanden die een uitvoerige behandeling krijgen en naar mijn mening ook verdienen.

De moderne burger

Wat voor Braudel de Middellandse zee was, is voor Blockmans de Noordzee, de daarin uitkomende rivieren en vooral de steden (de bewuste metropolen dus) die in dat gebied hun vestigingsplaats hadden. Want niet alleen hun bloei is indrukwekkend, maar ook en vooral

Wim Blockmans, *Metropolen aan de Noordzee, de geschiedenis van Nederland, 1100-1560* (Bert Bakker: Amsterdam 2010) 748 blz., € 35,-

hun moderniteit. Steden waarin al in de dertiende eeuw sprake is van georganiseerde stakingen tegen de uitwassen van wat al gerust een kapitalistische samenleving mag heten, van burgers die hun rechten laten vastleggen lang voordat er sprake is van een Magna Charta, en waarvan de echo nog weerklinkt in de Akte van Verlating van 1581, overheden die de mening van het volk peilen met schriftelijke enquêtes en waar de eerste democratische structuren vallen te bespeuren. Waar zelfbewuste, trotse stedelingen, wanneer de omstandigheden dat toelaten, zich niet meer laten ringeloren door de machtigsten der aarde, zelfs niet als zij de koningen van Frankrijk of de hertogen van Bourgondië zijn. Kortom waar de eerste moderne burger wordt geboren, en dat misschien nog wel eerder dan in het veelgeprezen Noord-Italië. Is het een wonder dat de aandacht van de auteur vooral aan dat unieke stukje van Noordwest-Europa blijft kleven? En dan hebben de liefhebbers van de Hoekse en Kabeljauwse twisten nog geluk, want Holland, meegesleurd door de dynamiek van zijn zuiderburen, telt voor Blockmans nog mee. Maar de lezer die uitkijkt naar de Schieringers en de Vetkopers, Heeckerens dan wel Bronckhorsten, zal danig worden teleurgesteld.

MENSENRECHTEN IN DE KLAS

Docentendag over
mensenrechteneducatie
op locatie

Docenten en docenten in opleiding: Anne Frank Stichting, Amnesty International en Movies that Matter nodigen u van harte uit voor de docentendag 'Mensenrechten in de klas' op 15 april. Speciaal voor het voortgezet onderwijs ontwikkelden deze drie organisaties lesmateriaal over mensenrechten. In workshops kunt u met dit materiaal kennismaken en krijgt u informatie over de manier waarop het in de klas kan worden gebruikt. Na de workshop is er gelegenheid tot een bezoek aan het Anne Frank Huis.

De workshop over materiaal van de Anne Frank Stichting is in het Anne Frank Huis, Prinsengracht 267 in Amsterdam.

De workshops van Amnesty en Movies that Matter zijn in het nabijgelegen Amnesty-huis, Keizersgracht 177 in Amsterdam.

OPGEVEN: noteer uw opgave vóór 1 april op www.amnesty.nl/docentendag.

De docentendag wordt u **gratis** aangeboden.

PROGRAMMA

15 april 2011

Tijd	Onderdeel
10.30-10.45	Inloop met koffie en thee
10.45-11.00	Welkomstwoord
11.00-12.30	Workshop ronde 1: Workshop Anne Frank Stichting of Workshop Amnesty International of Workshop Movies that Matter
12.30-13.30	Lunch
13.30-15.00	Workshop ronde 2: Workshop Anne Frank Stichting of Workshop Amnesty International of Workshop Movies that Matter
15.00-15.30	Evaluatie
15.30-16.30	Mogelijkheid tot bezoek Anne Frank Huis

Meer informatie: j.fluitsma@amnesty.nl

Archeologie van Nederland

RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN IN LEIDEN OPENT VERNIEUWDE VLEUGEL

Koning Willem I initieerde in 1818 de bouw van het RMO. Zijn verre kleinzoon Willem Alexander opende onlangs de vernieuwde vleugel 'Archeologie van Nederland'. Inmiddels bezit het RMO de grootste collectie archeologische vondsten van Nederland.

Als historicus weet je dat bij Oss de grootste grafheuvel van Noord-Europa uit de ijzertijd ligt (700-550 v.Chr.). Eigenlijk verwacht je dan dat de daar gevonden archeologische voorwerpen in de omgeving van Oss te bewonderen zullen zijn. Maar na de ontdekking in 1933 werd de conservator van het RMO er direct bij geroepen. Hij nam de gevonden bronzen emmer (*situla*) met inhoud mee voor nader onderzoek. Tijdens de restauratie bleek dat er niet alleen gecremeerde resten in de urn zaten, maar ook een krom gebogen zwaard, hout, resten van kleding en allerlei roestklompen. In deze roestklompen konden metalen ringen, messen, kleding-spelden, paardenbitten, een belletje, paardenbeslag en een slijpsteen herkend worden. Vooral het zwaard trok de aandacht omdat het ingelegd was met goud. Een prachtig voorbeeld om aan de leerlingen te laten zien dat mensen in de prehistorie nog niet konden lezen of schrijven, maar wel met heel weinig middelen bijzondere voorwerpen konden maken. En de ijzertijdmens had behoorlijke kennis van metalen, want waarom gebruikte hij een bronzen urn en geen ijzeren?

Chronologisch lint

Uit heel Nederland zijn in de loop van de tijd bijzondere archeologische vondsten naar het RMO gebracht waar ze nu opnieuw te bewonderen zijn. In de vernieuwde vleugel loopt een kronkelende witte band als een lint door de geschiedenis met daaruit oprijzende objecten. Als je het 'lint' volgt loop je als het ware door de geschiedenis heen. De gevonden voorwerpen stoppen niet in de zeventiende of achttiende eeuw maar eindigen in onze tijd, met een bord en een tandenborstel uit de Tweede Wereldoorlog. Op deze manier komt archeologie heel dichtbij en beseft je dat archeologen over een paar honderd jaar misschien blij zijn met het lege colablikje dat je zojuist in de vuilnisbak gooide.

De tentoonstelling begint met een fossiel van een stukje schedel van de Neanderthaler Krijn (40.000 v.Chr.) dat tussen het afval van een schelpenzuiger voor de Nederlandse kust werd gevonden. Aan de zware wenkbrauwboog herkende men deze eerste Nederlandse Neanderthaler. Bij het uitbagieren van de vaargeulen voor de Rotterdamse haven worden nog steeds geregeld mammoetbotten gevonden uit de tijd dat Groot-Brittannië nog aan het Europese continent vastzat. Een stevig bot en mooie mammoetkiezen vergezellen Krijn.

Hond

Geprobeerd is om ook de omgeving waar de objecten gevonden zijn af te beelden. Boeren en jager/verzamelaars worden bijvoorbeeld naast elkaar afgebeeld omdat ze in dezelfde tijd leefden. Het aardewerk uit Elsloo van de Bandbekercultuur vind je naast een grote visfui van jager/verzamelaars uit Bergschenhoek. Dit soort fuiken

◀ Zwaard uit 'Vorstengraf van Oss', 800-500 v. Chr.

wordt nog steeds gebruikt. Alleen het materiaal is veranderd: geen rode twijgen van de kornoelje met een touwachtige vezel om het bijeen te houden maar nylon met metaal. Ook zie je een skelet van een hond (5300 v.Chr.) dat in 1997 in de omgeving van Hardinxveld/Giessendam is opgegraven. Het lag op een verhoging of eiland, waarschijnlijk het winterkamp van jager/verzamelaars in een omgeving van moerassen, meren en rivieren. Honden hadden een belangrijke rol bij de jacht, vandaar dat het beest als lid van de jagersfamilie liefdevol is begraven. De pootjes zijn voorzichtig opgevouwen.

In een andere vitrine ligt de complete inhoud van hunebed D19 uit Drouwen. Pas als je ziet hoe enorm veel er in dat hunebed heeft gelegen begrijp je dat het Trechterbekervolk gedurende vele eeuwen rituele diensten en offers bij D19 moet hebben gehouden.

Af en toe kan er bij het lint gepauzeerd worden. Kinderen kunnen dan onder de brede witte band kruipen en op een bedje uit een bepaald tijdvak gaan liggen. Zo kunnen ze bijvoorbeeld lekker liggend op een vachtje op de grond de wandschilderingen in een grot bekijken terwijl de volwassenen op zwerfkeien zitten, van filmpjes genieten en de sfeer op zich in laten werken. Op een aardige manier is er van de moderne technologie gebruik gemaakt. Delen van het landschap, de zee of de kwelder waar het object is gevonden vind je op de grond of muur geprojecteerd. Soms zijn er zelfs achtergrondgeluiden.

Grondig gepoetste helm

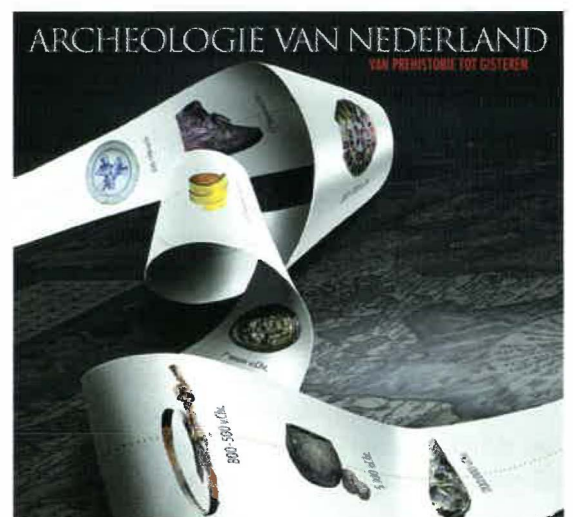
Bij een Romeinse mijlpaal is het lint gebroken. De Romeinen in Nederland hebben immers een aparte vleugel in het RMO die je aansluitend kunt bezoeken.

Na het gebroken lint kom je van de prehistorie in de historie terecht, maar bij archeologische objecten merk je dat nauwelijks. Ook de Vikingschat uit Wieringen (ca. 850 n.Chr) spreekt enorm tot de verbeelding. De zilverschat, bestaande uit Karolingische en Arabische munten, armbanden en zilveren staafjes, is waarschijnlijk in de negende eeuw door een Deense Viking in een aardewerken pot begraven. Het begraven van kostbaarheden was in die tijd gebruikelijk bij de Vikingen, maar de reden waarom de eigenaar de schat heeft begraven, is niet duidelijk. Wellicht is hem iets overkomen en wist daarna niemand meer dat er ergens een grote voorraad zilver begraven lag. Opvallend is dat een paar jaar later vlakbij de eerste schat nog een tweede, kleinere Vikingschat is gevonden.

Aan het einde van het lint vind je een tijdelijke expositie van de beroemde Romeinse gouden helm uit de Peel. Turfsteker Gebbel Smollenaars vond de helm in 1910 en stelde hem een tijd in zijn huis tentoon. Ook reisde hij er kermissen mee af om er nog wat extra mee te verdienen. De vrouw van Gebbel vond nog wat viezige stof in de zilveren binnenkant en poetste dat er grondig af... Ondanks deze beschadigingen is het een prachtig object. Er zijn verschillende mythen in omloop over hoe de Romeinse officiershelm rond 320 n.Chr. in het moeras terecht zou zijn gekomen.

'Archeologie van Nederland' heeft een inspirerende uitwerking. Dit weekeinde ga ik met mijn jongste zoon eindelijk de metaaldetector uitproberen die hij onlangs heeft gekregen. Wie weet wat we gaan vinden...

▶
Verguld zilveren
Romeinse helm uit
Helenaveen, 319-323
n. Chr.

Praktische informatie

Onderwijs

Het museum is voor het vak geschiedenis of het leergebied mens & maatschappij een ideale basis om kennis te maken met de eerste vier tijdvakken en leerlingen zich in te laten leven in het verleden. De collectie kan in combinatie met een aantal vragen ook prima gebruikt worden als toepassing van de lesstof. Er is aansluiting met de canonvensters uit de betreffende perioden.

Basisschool

Voor de basisschool is er een speurboekje met vragen en stickers. Je gaat met het hondje Luuk op pad. Hij voelt zich in alle tijden thuis en zet soms de dingen even op een rijtje. Bij de vragen wordt vaak nog wat informatie gegeven en er is een flink aantal illustraties opgenomen. De opdrachten zijn geordend naar tijdvak en zien er speels, uitdagend en degelijk uit. Er kan bijvoorbeeld een object worden nagetekend of er wordt een vergelijking met het heden gemaakt. Er zijn antwoordbladen beschikbaar.

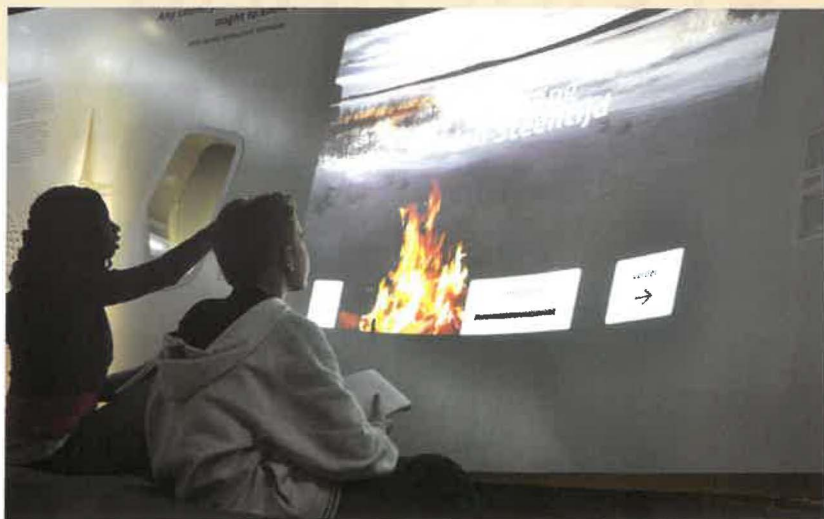
Voortgezet onderwijs onderbouw

In de museumles 'Archeologie van Nederland' maken de leerlingen aan de hand van archeologische vondsten kennis met ruim 300.000 jaar geschiedenis van Nederland. Ze onderzoeken voorwerpen uit de prehistorie, Romeinse tijd en de middeleeuwen. Bij de interactieve 'ontmoetingsplaatsen' vertellen bewoners uit de verschillende perioden over hun dagelijks leven. Na een introductie door een museumdocent gaan de leerlingen in groepjes de afdeling 'Archeologie van Nederland' op. Aan de hand van opdrachtkaarten, waarbij verschillende werkvormen aan de orde komen, maken leerlingen kennis met topstukken zoals het 'vorstengraf van Oss', de zilveren Vikingschat uit Wieringen en de fibula van Dorestad. De museumles wordt actief afgesloten met een quiz en replica's.

De vmbo-opdrachten zijn praktisch en minder tekstueel. Daarnaast is er voor vmbo een koffer met replica's beschikbaar. De les is flexibel opgezet. Het is ook mogelijk de nadruk te leggen op 'Nederland in de prehistorie' of 'Nederland in de Middeleeuwen'.

Voortgezet onderwijs bovenbouw

De educatieve medewerkers van het museum zijn met hulp van enkele vakdidactici bezig met het maken van een praktische opdracht. Ook wordt er nagedacht over het ontwikkelen van een opdrachtenboekje voor leerlingen in de Tweede Fase.

Op maat

Maandag is een rustige dag in het museum. Een standaardbezoek van een school duurt twee uur, maar op maandag kan een flexibel programma worden aangeboden. Ook kinderen uit het speciaal onderwijs zijn welkom.

Per afdeling kan een groep van 35 leerlingen tegelijk aan het werk, dat betekent dat het museum 140 leerlingen tegelijk kan rondleiden omdat er vier afdelingen zijn: Egyptenaren, Romeinen, Romeinen in Nederland en de afdeling 'archeologie van Nederland'.

U betaalt hiervoor € 75,- per bezoek (maximaal 35 leerlingen).

Reserveren

U kunt de museumles 'Archeologie van Nederland' binnen drie tijdsblokken reserveren:

1e blok 09.30 - 11.30 uur

2e blok 11.45 - 13.45 uur

3e blok 14.00 - 16.00 uur

Maak online een reservering voor de museumles 'Archeologie van Nederland' op rmo.nl of bel met de Service-desk van het museum op telefoonnummer (071) 5163 163.

Leerlingen in de
nieuwe vleugel.

De ontmaskering van een CIA-agente

POLITIEKE THRILLER OVER 'PLAMEGATE'

De thriller *Fair Game* geeft een intrigerend kijkje in de keuken van de CIA. In juli 2003 wordt de geheime identiteit van CIA-agente Valerie Plame geëkt naar de pers, nadat haar man, voormalig ambassadeur Joseph Wilson, forse kritiek heeft geuit op het beleid van de regering Bush inzake de oorlog in Irak.

RAMSES PETERS

In februari 2002 werd voormalig ambassadeur Joseph (Joe) Wilson door de CIA gevraagd te onderzoeken of het vermoeden dat Niger grote hoeveelheden uranium aan Irak had verkocht juist was. Wilson concludeerde na zijn bezoek aan het Afrikaanse land dat er geen sprake kon zijn van een verkoop en rapporteerde dit aan de CIA. In januari 2003 verklaarde president George W. Bush in zijn State of the Union dat *"The British government has learned that Saddam Hussein recently sought significant quantities of uranium from Africa"*. Het was het bewijs dat het regime van de Iraakse dictator bezig was met de ontwikkeling van kernwapens hetgeen daarmee een geïntegreerde reden voor

York Times, waarin hij suggereerde dat de regering zijn rapportage over Niger wilens en wetens had genegeerd.

Verstrekkende gevolgen

Ruim een week later reageerde columnist Robert Novak in de Washington Post op het artikel van Wilson. Hij bagatelliseerde het belang van Wilsons rapportage en suggereerde dat Wilsons vrouw Valerie Plame, die bij de CIA werkte, haar man had aanbevolen om het onderzoek voor de CIA te doen. Het artikel van Novak had verstrekkende gevolgen: Valerie Plame werkte undercover en moest ontslag nemen omdat haar geheime identiteit was onthuld. Al snel deden de geruchten de ronde dat Plames identiteit

CIA-identiteit in de Verenigde Staten een misdaad is, volgden verschillende justitiële onderzoeken naar de affaire die al snel de naam 'Plamegate' kreeg. Stafleden van het Witte Huis, maar ook journalisten werden gehoord tijdens de onderzoeken. Verschillende journalisten kregen een gevangenisstraf, omdat zij weigerden hun bronnen prijs te geven. Van de overheidsfunctionarissen werd alleen Lewis Libby, stafchef van vice-president Cheney, in 2007 veroordeeld tot een gevangenisstraf van dertig maanden en een boete van 250.000 dollar wegens meened, het belemmeren van de rechtsgang en het afleggen van valse verklaringen. President Bush schold kort daarop de gevangenisstraf kwijt, maar liet de boete staan. Critici beweerden dat Libby geslachttofferd was om andere functionarissen zoals Dick Cheney te beschermen. Voor het specifiek lekken van Plames identiteit is niemand veroordeeld, terwijl Novaks bronnen, onderminister van buitenlandse zaken Richard

'Weinig James Bond, wel een goed beeld van het kantoorwerk van de CIA'

de invasie in Irak was. Toen Wilson ontdekte dat Bush in zijn toespraak refereerde aan Niger publiceerde hij op 6 juli een opiniërend artikel *'What I didn't find in Africa'* in de New

door hooggeplaatste functionarissen in het Witte Huis bewust was geëkt naar de media om Wilson te straffen voor zijn kritiek op de Bush-regering. Omdat het onthullen van een

Armitage en stafchef Karl Rove, zich uiteindelijk wel bekend hebben gemaakt.

Krappe bureautjes

De film *Fair Game* concentreert zich op de periode voorafgaand aan de justitiële onderzoeken. We krijgen Valerie Plame, gespeeld door Naomi Watts, te zien als undercoveragent belast met het onderzoek naar het wapenprogramma van de Irakezen. Het volgen van Plame geeft een mooi kijkje in de keukens van de CIA. Hoewel met regisseur Doug Liman, bekend onder andere van *The Bourne Identity* en *Mr. & Mrs. Smith*, met name de buitenlandse reizen van Plame de sfeer van een spionagethriller krijgen, is juist de sobere weergave van het werk tussen de krappe bureautjes in Langley interessant. Weinig James Bond, wel een inzage in de moeizame manier waarop inlichtingendiensten hun informatie verkrijgen en interpreteren. Ook het bezoek van Wilson, een rol van Sean Penn, aan Niger komt aan bod. Belangrijker in de film is echter de woede van Wilson vanwege het, in zijn ogen, bewuste lekken van de identiteit van Plame. Waar Wilson met overgave in de media de strijd met het Witte Huis aangaat durft Plame het gevecht niet aan. De huwelijks-crisis die hieruit voortvloeit wordt uitvoerig belicht. *Fair Game* gaat dan ook uitgebreid in op de gevolgen van de affaire op de persoonlijke levens van Wilson en Plame.

Andere versie

Daarnaast blijft er genoeg tijd over voor de politieke spelletjes

en de gevolgen daarvan op het wereldtoneel. *Fair Game* werd in de VS uitgebracht op het moment dat Georg W. Bush zijn memoires publiceerde, waarin hij stelt dat hij de oorlog in Irak was aangegaan op basis van verkeerde informatie, daarmee impliciet aangevend dat de inlichtingendiensten hun werk niet goed gedaan hadden. De film geeft een andere versie van het verhaal. De CIA had wel degelijk twijfels over de aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak. Het is de staf van vicepresident Dick Cheney geweest, Lewis Libby als grote schurk voorop, die bewust feiten heeft verdraaid, heeft gelekt naar de media en die alleen op zoek was naar informatie die een invasie in Irak kon rechtvaardigen. Ook het lekken van Plames identiteit wordt neergezet als een strategische zet vanuit de vicepresidentiële staf.

Objectief verhaal?

Voor wie de aanloop naar de Irakoorlog behandelt is *Fair Game* erg interessant, ook als beeld van de manier waarop in zijn algemeenheid de media door de politiek in de Verenigde Staten worden ingezet. Daarnaast kunnen leerlingen de mate van objectiviteit van de film onderzoeken: Liman baseerde zijn film op de me-

moires van Wilson, *The Politics of Truth* en Plame, *Fair Game: My life as a spy. My betrayal by the White House*. Ook belangrijke spelers uit het andere kamp als Robert Novak en Karl Rove hebben in hun memoires uitgebreid aandacht besteed aan de affaire, maar hun verhalen zijn niet gebruikt. Omdat het om een recente affaire gaat is veel bronmateriaal en informatie op internet te vinden, zowel materiaal dat het verhaal van Plame en Wilson ondersteunt als documenten die hen tegenspreken. Door deze bronnen te onderzoeken leren leerlingen niet alleen informatie met elkaar te vergelijken, maar krijgen ze ook een goed beeld van de moeizame en harde strijd die Valerie Plame en Joseph Wilson tegen het Witte Huis hebben geleverd.

De onthulling van de identiteit van CIA-agent Valerie Plame (Naomi Watts) leidt tot spanningen in haar huwelijk met Joe Wilson (Sean Penn).

Een beetje magie in de klas

DOCENT TOVERT EEN EI UIT HET DIGIBORD

Het verhaal gaat dat Columbus na zijn reis door enkele Spaanse edelen met scepsis werd begroet. Zijn prestatie was helemaal niet indrukwekkend, iedereen had het gekund. Columbus vroeg hun daarop om een ei rechtop te zetten. Niemand slaagde. Columbus pakte een ei, tikte de onderkant in en zette het recht op tafel. Aan zijn perplexe publiek vertelde hij dat het misschien niet bijzonder was wat hij had gepresteerd, maar dat hij degene was die het gepresteerd had.

▶ Hoewel de nadruk in dit artikel wordt gelegd op het verwonderende effect van de oefening, moet de instap natuurlijk een belangrijke functie hebben binnen de les. Met andere woorden: er moet goed nagedacht worden over de fase ná het wow-effect.

Elke geschiedenisdocent heeft dit verhaal in zijn repertoire. Maar nu is het zaak leerlingen met dit verhaal te verwonderen en hun interesse te wekken. Op zoek naar duizend en één manieren om leerlingen bij een onderwerp te betrekken, dient zich een betrekkelijk nieuw middel aan: het digitale schoolbord. De ervaren gebruiker weet dat met alle spectaculaire visuele effecten het zogenaamde 'wow-effect' binnen handbereik ligt. Met deze lesinstap worden de grenzen van het bord en het wow-effect verkend, door bij de introductie van de les over Columbus een ei van het bord te

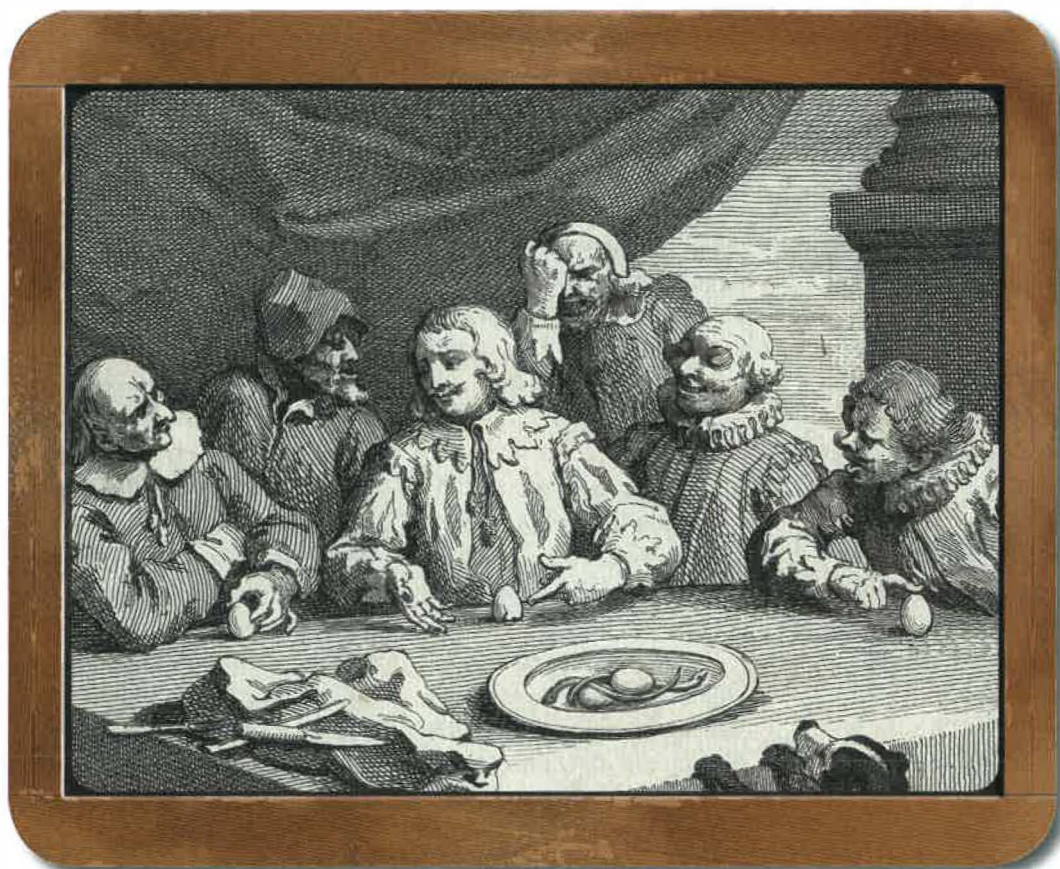
laten verdwijnen in de hand van de docent. Vervolgens zet de docent het ei van Columbus op het bureau of laat een leerling het proberen. Net als bij Columbus' ei is de truc niet bijzonder, maar wij zijn wel de eersten die het doen.¹

Tijdvak

De tijd van ontdekkers en hervormers.

Duur: 5 á 7 minuten (als introductie op een les over Columbus)

▶ Columbus laat de edelen versteld staan. Gravure van William Hogarth, 1752.

Benodigheden

- de presentatie op het digitaal schoolbord. In het voorbeeld wordt een SMARTBoard en de bijbehorende software gebruikt, dit omdat het bord zonder pen te bedienen is en de illusie van de verschijning beter werkt.
- een ei

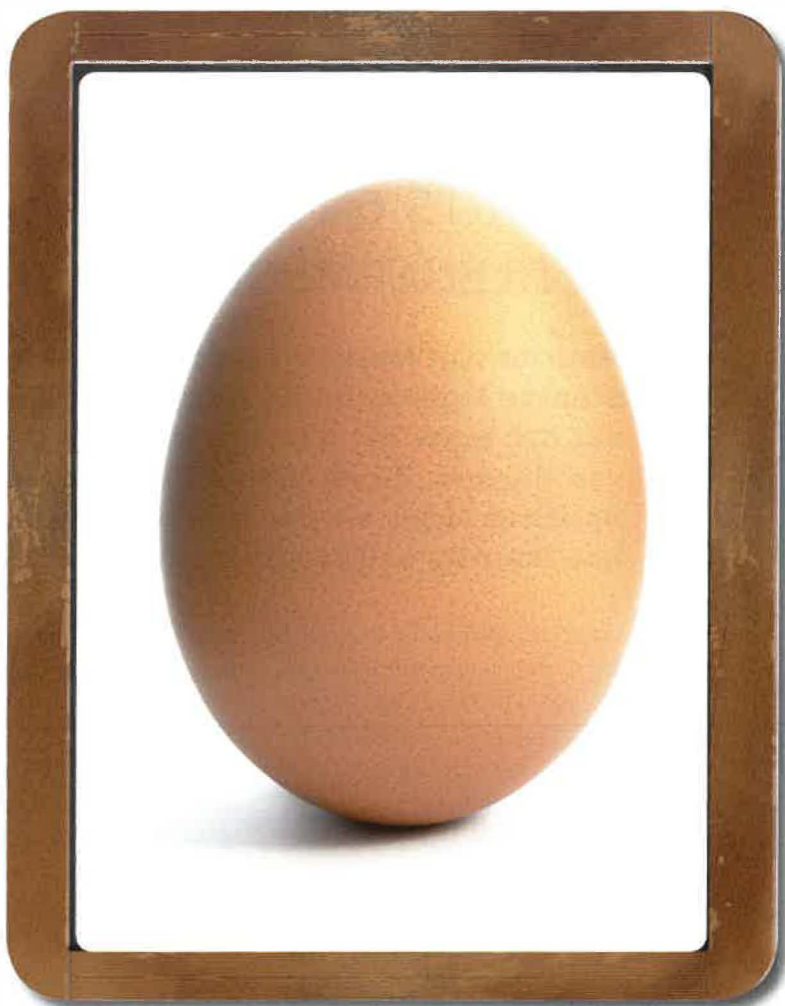
De truc

De truc is simpel. Op de eerste dia van de presentatie staan drie objecten: een afbeelding van Columbus, een ei en een wit vlak. Het witte vlak is onzichtbaar tegen de achtergrond. Dit deel van de les begint met de scepsis bij edelen over de ontdekking van Columbus. Gebruik de afbeelding in de presentatie. De curieuze situatie waarin enkele heren met een verwonderde blik naar een ei lijken te kijken biedt stof tot vragen. Wat zien we hier eigenlijk? Als de docent uitkomt bij de vraag van Columbus verkleint hij de afbeelding. Hierdoor wordt het ei – dat zich achter de afbeelding bevindt – zichtbaar op het bord. U legt de vraag die Columbus zijn toehoorders stelt uit aan de hand van het geprojecteerde ei en verkleint het tot de grootte van een normaal ei. Nu vraagt u de leerlingen naar iets te kijken in hun boek als afleiding en haalt u het ei uit uw broekzak en verbergt het in uw hand. Dan roept u de aandacht weer naar het bord, schuift u – met de hand waarin het ei verborgen zit – het witte vlak over het ei, waardoor het verdwijnt. Dan laat u het ei vanuit uw ene hand in de andere vallen en slaat u ermee op het bureau om het te laten staan.

Waarom?

‘Het halen van een ei uit het bord kan misschien als ‘edutainment’ worden bestempeld, maar leerlingen blijken er enthousiast en gemotiveerd door. Als het ei eenmaal ‘uit het bord is gehaald’, dan kan de docent het ei neerzetten of hij kan een leerling eens laten proberen wat de Spaanse edelen niet is gelukt. Net als het gebruik van zintuigen in het proeven van kruiden, voegt het een dimensie toe aan het leren. Hoewel de oefening slechts enkele malen is toegepast, lijkt een sprankje magie de verwondering, de interesse, de speurzin en daarmee de beleving en het leren van leerlingen positief te beïnvloeden.’

Robert Boonstra, Hogeschool Windesheim, Zwolle

Op de website **www.vgnkleio.nl** vindt u:

- een stappenplan met stills
- een instructiefilmpje
- een leeg SMARTNotebook bestand met bijlagen om de opdracht zelf te maken
- het begin van een lesplan waarin de oefening wordt gebruikt. De oefening staat aan het einde van de instap (die begint met de antipoden), maar kan ook als instap op zich functioneren
- een SMARTNotebook bestand met de kant en klare dia's voor de instap
- de kant en klare versie van de presentatie voor de oefening aan het begin van de les

Hoe Maurits de oorlog veranderde

MAURITS EN DE TACHTIGJARIGE OORLOG IN HET LEGERMUSEUM IN DELFT

Maurits van Nassau heeft met zijn neef Willem Lodewijk het Staatse leger grondig gereorganiseerd. Het samengeraapte zootje dat dat leger tot dan toe was geweest, werd het modernste leger van Europa. Zo konden de krijgskansen tegen het eens superieure Spaanse leger keren. In het Legermuseum in Delft zien leerlingen hoe Maurits krijgsgeschiedenis schreef.

Vraag een willekeurige Nederlander waarop in deze kille economische tijden bezuinigd kan worden, dan is de kans tien tegen een dat het antwoord luidt: op het leger. De krijgsmacht is niet populair in ons land en aan haar nut wordt algemeen getwijfeld. Als een populair politicus als Wilders al taken voor het leger ziet, dan liggen die toch vooral in probleemwijken met Marokkaans tuig en niet in Afghanistan. Kortom: over de komende bezuinigingen op het leger zal weinig maatschappelijke onrust ontstaan.

Is het in het wel eens anders geweest? Ik geloof het niet. De twintigste eeuw kende tijden met sterke antimilitaristische sentimen-

ten. In linkse kringen was men er lang van overtuigd dat kazerne, kroeg, kapitaal en kerk de arbeider knechtten. En menig dominee wilde niets liever dan van zwaarden ploegen maken. Toen die twee groepen hun krachten bundelden, ontstond er een flinke beweging tegen de bewapening, zoals die tegen de vlootwet in 1923 en die tegen de kernwapens in de jaren zeventig en tachtig. En dat deel van de bevolking dat niet meeliep in de demonstraties stond meestal onverschillig tegenover het leger. Wanneer er nog met enthousiasme over de diensttijd werd gesproken ging het over de sociale aspecten ervan: de gezelligheid van de maten onder elkaar.

Ook in eerdere eeuwen kon het Nederlandse volk niet warm lopen voor zijn landsverdediging, getuige de eenvoudige wijze waarop de Fransen in 1795 de Republiek onder de voet liepen en de moeite die Willem III had om het leger van Lodewijk XIV voor de Waterlinie te houden. En als het Nederlandse leger eens met geestdrift en met redelijk succes werd ingezet was het óf op het verkeerde moment, zoals in 1831 tegen de Belgen toen de Fransen stonden te popelen weer eens iets te laten zien op het Europese toneel, óf voor een verkeerde zaak, zoals voor de onderdrukking van de Indonesische onafhankelijkheid. Nee, Nederland en zijn krijgs-

Tableau van een smidse met enkele wapens uit de tijd van Maurits.

De tentoonstelling 'Maurits en de Tachtigjarige Oorlog' is nog dit hele jaar te zien. Verder heeft het Legermuseum een groot aantal lespakketten, museumlessen en rondleidingen voor het onderwijs ontwikkeld. Deze zijn op vertoon van een bevestigingsbrief voor onderwijsgroepen gratis (u dient zich wel minimaal twee weken van tevoren aan te melden). Voor vragen en reserveringen kunt u zich wenden tot de afdeling reserveringen:

reserveringen@legermuseum.nl of tel 015 - 215 05 49.

www.legermuseum.nl

macht is altijd een beetje ongelukkige combinatie geweest. Daarom is het heel opmerkelijk dat juist het Legermuseum dit jaar een recordaantal van ruim zeventigduizend bezoekers haalde. En is het vreemd om te zien dat kleine kinderen met veel enthousiasme in kleine uniformpjes - deden ze dat niet in andere tijden bij onze oosterburen? - spelend leren exerceren. Waarna ze een mini-stormbaan op gaan en daarna mogen schieten op tanks, terwijl moeder foto's maakt. Verderop in het museum vechten andere kleine kinderen een riddertoernooi uit. Oorlog als spel, zo is het in Nederland nog niet vaak bekeken.

Hervormingen

Toch vonden hier te lande eens grote militaire innovaties plaats en was het Staatse leger een tijdlang het best uitgeruste en getrainde van Europa. Het waren Maurits van Nassau en zijn neef Willem Lodewijk die in de jaren tachtig van de zestiende eeuw het leger van de jonge Republiek organisatorisch en tactisch hervormden. Om de vuurkracht van de infanterie te vergroten werd de *contramars* of keermars geïntroduceerd. De musketiers van een compagnie werden opgesteld in blokken van negen man breed en vijf gelederen diep. Daartussen stonden blokken met piekeniers die hen tegen vijandelijke ruiters moesten beschermen. Steeds als het voorste gelid van de musketiers gevuurd had, liep het naar achter waarop het volgende gelid een salvo kon afgeven. De verschillende deelhandelingen die hierbij hoorden, werden met hun commando's indeloos geoefend. Het resultaat was dat een zo getrainde compagnie vrijwel zonder onderbreken vuur kon uitbrengen.

Verder zorgde de *Articulbrief* voor een verhoging van de discipline. Iedere soldaat moest zweren zich aan de regels ervan te houden. Overtredingen werden zwaar bestraft. Zoals die van artikel III: 'Alle moedwillige doodslagen, vrouwverkrachtingen, overspel, brandstichting, dieverijen, straatschendingen, geweld en andere gelijke boze daden en openbare delicten of onnatuurlijke misbruiken, zullen met de dood gestraft worden'. Maar Maurits wist ook dat regelmatige betalingen en voldoende voeding evenzeer van groot belang waren voor de tucht. Een laatste vernieuwing was de *Orde op de Wapeninghe*, een reglement waarin stond beschreven met welke wapens de verschillende soldaten in het leger uitgerust moesten zijn. In een speciaal wapenmagazijn, het Tuighuis in Delft, waar nu het legermuseum gevestigd is, lagen de voorraden met pieken, helmen, hellebaarden, musketten, pistolen en karabijnen, maar ook de graafwerktuigen voor de sappeurs. Die laatsten moesten vaak onder vijandelijk vuur loopgraven maken, daarom kregen zij de harnassen die de meeste bescherming boden.

Onderwijs

Het Legermuseum heeft voor deze legerhervorming van Maurits de speciale tentoonstelling 'Maurits en de Tachtigjarige oorlog' ingericht. De doelgroep van het museum is de bovenbouw van het basisonderwijs, maar de tentoonstelling is zonder meer ook geschikt voor de brugklas. Zeker omdat daar de Opstand en de Tachtigjarige Oorlog op het programma staan. Bij binnenkomst nodigt Maurits de bezoeker uit: 'Win met mij de oorlog tegen de Spanjaarden!'

Rond een aantal thema's, de herberg, het torentje van Maurits, te velde en het wapenmagazijn, kunnen de leerlingen kennismaken met alle aspecten van Maurits hervormingen. Tableaus met poppen en voorwerpen moeten het een en ander verduidelijken. Maar hoe Maurits de oorlog won, moet vooral duidelijk worden door de interactieve keuzes die leerlingen kunnen maken over het voedsel van de soldaten, de rekrutering, de exercitie, de bewapening en dergelijke. Omdat ieder antwoord, goed of fout, wordt becommentarieerd, kan dat heel leerzaam zijn.

In de vaste collectie van het museum, die begint met het Romeinse leger in de Rijndelta en eindigt met Dutchbat in Afghanistan, is ook een gedeelte ingeruimd voor het Staatse leger. Zo is er een maquette van een legertrain en een tableau van de uitbetaling van de soldij. Maar uiteraard is er nog veel meer te zien: over de Franse tijd, de Tiendaagse veldtocht en natuurlijk ook de Tweede Wereldoorlog.

Aan tafel bij het
meesterbrein.

In de nieuwe rubriek '...en de geschiedenis' interviewen we een (bekende) historicus. We leggen hem of haar een aantal vragen voor die betrekking hebben op geschiedenis en geschiedenisonderwijs. Ed van Thijn, oud-burgemeester van Amsterdam, oud-minister en schrijver van een aantal historische werken (onder andere over 'Kroonprinsen in de politiek') bijt het spits af.

Welk nut heeft geschiedenis volgens u?
Zonder geschiedenis kun je het heden niet begrijpen, ook al is bijna elke parallel misleidend.

Kunt u zich nog veel herinneren van de geschiedenislessen op school? Wat sprak u aan?
Nee, maar des te meer mijn eigen zoektocht in de literatuur (belangrijkste boek: *De 40 dagen van de Musa Dagh* van Frans Werfel) en later op de universiteit de meeslepende colleges van professor Presser.

Historische sensatie

Mijn laatste bezoek aan Berlijn is mijn meest recente historische sensatie (1). Hoe is het mogelijk dat uitgerekend en uitsluitend Duitsland het meest heeft geïnvesteerd in Vergangenhetsbewältigung (2)? Meest indrukwekkende voorbeeld: Das Mahnmal.

Wat is volgens u het belangrijkste in het geschiedenisonderwijs?

Het leggen van verbanden, de Tweede Wereldoorlog is niet los te zien van de Eerste Wereldoorlog en de afwikkeling daarvan.

Welke historische periode spreekt u het meest aan?

De twintigste eeuw. Zowel het voorspel als het naspel van de Tweede Wereldoorlog. De geschiedenis van Weimar maar ook van de Franse Vierde Republiek hebben mij veel inzicht verschaft in de zwakte en sterkte van huidige democratieën, ook in Nederland.

(1) Met de term 'historische sensatie', in 1920 bedacht door historicus Johan Huizinga, wordt een gewaarwording bedoeld die vergeleken kan worden met esthetisch genot. Alleen geeft de historische sensatie naast een schoonheidservaring ook een gevoel van direct contact met het verleden.

(2) De poging het verleden te analyseren, verwerken en ermee te leren omgaan, in het bijzonder de Holocaust.

Aansprekend
persoon uit de
historie

Pierre Mendès-
France had voor
mij in jaren vijftig
een voorbeeldfunc-
tie.

Historisch persoon met wie ik me kan
vergelijken

Den Uyl was jarenlang mijn leermees-
ter en inspirerend voorbeeld al stond
ik altijd – bijna vanzelfsprekend – in
zijn schaduw.

Mooiste film over
de geschiedenis

De film Shoah van
Claude Lanzman
maakte op mij de
meeste indruk. Die
geeft een onthut-
send beeld van de
'omstanders'.

Indrukwekkendste historische boek

Het beste historische boek vind ik
Franz Werfel, 40 dagen van de Musa
Dagh (Over de Armeense genocide).
Verder Tony Judt, Post-war History
of Europe. Prachtige, samenhangende
geschiedschrijving. En ook: Tolstoj, Oor-
log en Vrede, Stefan Zweig, Die Welt
von Gestern, Philip Williams, Politics
in Post-War France, Victor Klemperer,
Dagboeken (1934-1945) en Hannah
Arendt, The Banality of Evil.

**Als u morgen een historisch onderzoek zou mo-
gen beginnen, wat zou dan het onderwerp zijn?**
De golfbewegingen in de politiek. De verande-
rende tijdgeest. Waarom is progressiviteit altijd
maar van korte duur en komt conservatisme
telkens weer terug?

**Denkt u dat de historische canon nut heeft voor
het geschiedenisonderwijs?**

Ik denk het wel: omdat er een zinvolle selectie op
hoofdlijnen wordt aangebracht die in een over-
dosis aan feiten relevante verbanden laat zien.

Wat is voor u een belangrijke lieu de mémoire?

Auschwitz en Sobibor: maakt de zwartste bladzij-
den in geschiedenis zichtbaar.

**Wat is uw dierbaarste bezit dat ook historische
waarde heeft?**

De afscheidsbrieven van mijn grootouders uit
Westerbork.

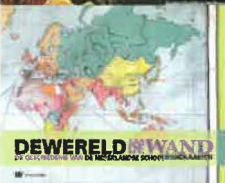
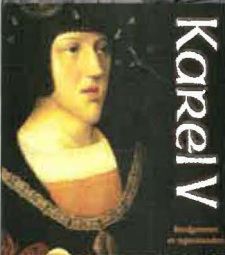
**Hoe vindt u dat geschiedenisonderwijs aan een
middelbare school moet worden gedoceerd?**

Met bevoegdheid en empathie: je verplaatsend
in de omstandigheden van toen, zoals Presser dat
kon (ik volgde zijn colleges over het vooroorlogse
Duitsland).

ZOJUIST VERSCHENEN

CLEOPATRA

EEN VROUWENLEVEN

Ze scheen de mooiste neus uit de Klassieke Oudheid te bezitten. Ze was koningsdochter en had op een bepaald moment de gehele oostkust van de Middellandse Zee in handen. Ze had een kind van een getrouwde man (Caesar) en nog drie kinderen van een ander. Heel Egypte lag aan haar voeten. Haar leven leest als een grote avonturenroman. Haar naam: Cleopatra. Met al haar charmes bleek ze zowel Julius Caesar als Marcus Antonius voor zich te kunnen winnen. Octavianus daarentegen kon ze niet verleiden. In 30 voor Christus pleegde ze zelfmoord. Stacy Schiff, *Cleopatra. Een vrouwenleven*. AmboAnthos, € 24,95.

Dit boek is bijna even dik als De Bijbel zelf. Diarmaid MacCulloch, professor kerkgeschiedenis te Oxford, beschrijft in zijn magnus opus de belangrijkste ideeën en hoofdpersonen uit de christelijke geschiedenis, maar ook op welke manier het christendom invloed heeft (gehad) op politiek, seksualiteit en maatschappij. De schrijver beperkt zich niet tot de kerngebieden van het christendom (Het Heilige Land, Italië en de rest van het Westen), maar verruimt de blik naar onder andere Rusland, Korea en India. Het ruim 1000 pagina's tellende naslagwerk is een vuistdik overzicht over het ontstaan van het christendom en de immer voortschrijdende invloed van het grootste geloof ter wereld. Diarmaid MacCulloch, *De Geschiedenis van het christendom*. Spectrum, € 59,95.

In 1881 vond een onderzoeker in de bibliotheek van Arezzo een manuscript met een Latijnse tekst uit de Oudheid. Het bleek een verslag te zijn van een reis die door (nota bene) een vrouw werd ondernomen in het jaar 381 na Christus. Geïnspireerd door de Bijbel ondernam Egeria vanuit West-Europa een pelgrimage door Palestina, Egypte en Syrië. Ze beschrijft de plekken waar God tot de mensen zou hebben gesproken. Daarnaast vertelt de schrijfster over de liturgie die in de vierde eeuw na Christus werd gebruikt in Jeruzalem. De Latijnse tekst van zowel reis als liturgie is vertaald door Vincent Hunink. *Egeria, In het land van de Bijbel*. Verloren, € 19,00.

Ruim 850 kilometer is hij. Druk bewandeld en bereden al sinds de negende eeuw. Zijn grootste succes kende hij in de middeleeuwen, al bereikte zijn populariteit de laatste vijftientig jaar ongekende hoogte: de camino de Santiago. Mireille Madou, *Onderweg naar Santiago, Een camino van kunst, cultuur, legende en verhalen*. Waanders, € 24,95.

Walburg Pers uit Zutphen heeft twee prachtige uitgaven gepubliceerd. In full colour en groots uitgevoerd worden in het boek *Karel V. Bondgenoten en tegenstanders* (geschreven door Gerben Hellinga) vele landen en bewegingen besproken met wie keizer Karel V in oorlog was of van wie hij steun kon verwachten. Het boek is net als *Graven van Holland*.

Middeleeuwse vorsten in woord en beeld (880-1580) voorzien van vele illustraties en prenten. Het overzicht van de meer dan 35 levensbeschrijvingen en portretten van al onze middeleeuwse graven is helder geschreven door de mediëvisten De Boer & Cordfunke. Walburg Pers, € 29,95.

Generaties leerlingen zijn opgegroeid met schoolwandplaten in vele soorten en maten. In de negentiende en twintigste eeuw vormden die kaarten meestal de eerste kennismaking met de grafische voorstelling van het aardoppervlak. Lowie Brink en Lucy Holl, *De wereld aan de wand. De geschiedenis van de Nederlandse schoolwandkaarten*. Waanders, € 29,50.

Home Academy (uitgever van luister-cd's) heeft een reputatie opgebouwd middels het doen uitkomen van hoorcolleges gegeven door vooraanstaande wetenschappers. Onder andere Herman Pleij, Maarten van Rossem, Herman Beliën en de arabist Hans Jansen hebben over verschillende historische onderwerpen hun licht doen schijnen. Mocht u niet bekend zijn met de uitgaven van Home Academy, dan loont het zeker de moeite om een kijkje te nemen op de website: www.home-academy.nl. Onlangs zijn er cd's verschenen over kunstgeschiedenis, Duitse literatuurgeschiedenis en over wetenschapsfilosofie in historisch perspectief. Kitty Zijlmans, *Wat is kunstgeschiedenis*; Anthony Visser, *Grote schrijvers van Goethe tot nu*; Herman Philipse, *Betrouwbare kennis*. Home Academy, variërende prijzen.

Voorheen bij NijghVersluys... nu bij Walburg Pers Educatief

5de druk
geheel herzien!

- **Leerboek** met behoud van de oude kracht voor digibord geschikt gemaakt en vereenvoudigd; elk hoofdstuk is van enkele belangrijke nieuwe onderdelen voorzien
- **Werkboek** beperkt tot de kern, keuzeopdrachten op de website, samenvattingsopdrachten grotendeels geschematiseerd
- **Interactieve ICT** aangepast aan digibord en website
- Vernieuwde **docentenhandleiding**, met sterk uitgebreide overzichtelijker routeplanners

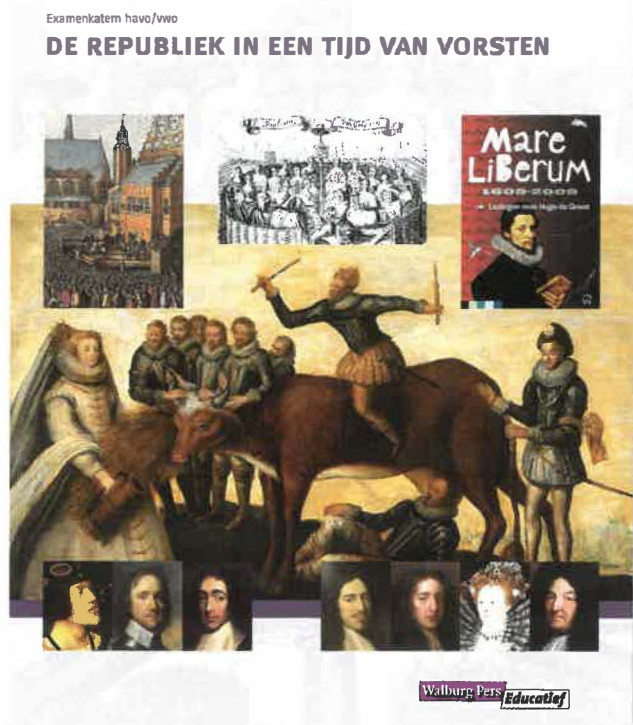
Sprekend verleden & Examenkaternen

- Historisch overzicht grondig gestructureerd met het oog op de **leerbaarheid**
- Grote en gevarieerde aandacht voor **chronologie, personen en begrippen**
- **Werkmateriaal** geëxpliciteerd en op het examen afgesteld
- **Essentieel** en **origineel geïllustreerd** met beelden en illustratieve teksten
- Gevarieerde **zelfcontrole op de website** voor de leerlingen

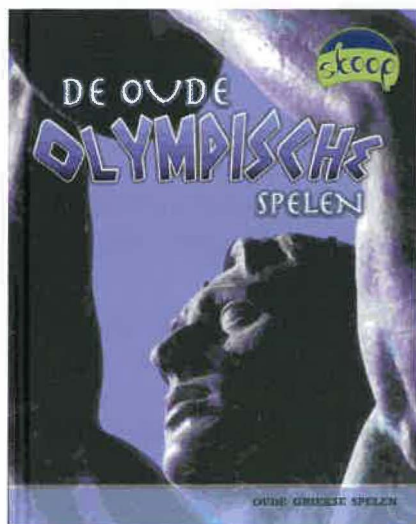
Walburg Pers **Educatief**

Voor meer informatie, bestelgegevens en prijzen:
www.sprekendverleden.COM

Verschijnt in mei!

JANE BINGHAM, *DE OUDE OLYMPISCHE SPELEN* (BIBLION UITGEVERIJ/UITGEVERIJ DELUBAS, LEIDSCHENDAM 2010) 32 BLZ., € 9,95.

Jongeren die moeite hebben met lezen moesten zich tot voor

een paar jaar geleden altijd een ongeluk zoeken wilden zij boeken vinden die qua inhoud leeftijdadequaat waren en dan ook nog voor hen leesbaar waren. Steeds

meer bibliotheken hebben sindsdien het 'makkelijk lezen

plein', waar bijvoorbeeld dyslectici terecht kunnen. Boeken die hier staan hebben grotere letters, een rustiger bladspiegel, gebruiken simpeler taal (zonder kinderachtig te worden) en er wordt meer uitgelegd. Tot nu toe staan hier echter vrijwel alleen leesboekjes en strips. De Skoop-serie is één van de eerste informatieve series die hier ook geplaatst kan worden.

De oude Olympische Spelen is het eerste deel over een historisch onderwerp in deze serie. En dat is fijn, want de Spelen zijn een geliefd onderwerp voor werkstukken en spreekbeurten. In 32 bladzijden, met maximaal 15 regels tekst wordt in korte

hoofdstukjes de essentie van de Olympische Spelen uitgelegd. Leerlingen leren dat deze spelen slechts vijf dagen duurden, welke sporten werden beoefend, waar en waarom de spelen werden gehouden en wie de sterren van die tijd waren. Op iedere pagina worden moeilijke woorden uitgelegd. Daar staan ook woorden als 'eed', 'heilig' en 'offer' bij. Achterin worden een aantal van deze woorden herhaald en vind je een tijdbalk en een register. Voor leerlingen voor wie lezen nu eens geen genot is, dus.

Ger Jan Onrust

FIK MEIJER, *DE MIDDELLANDSE ZEE. EEN PERSOONLIJKE GESCHIEDENIS* (ATHENEUM, AMSTERDAM 2010) 440 BLZ., € 19,95.

'Mediterranee, zo blauw, zo blauw,' zong Toon Hermans in 1957. De Middellandse Zee heeft al eeuwen op velen een grote aantrekkingskracht. Elk jaar weer gaan miljoenen toeristen naar de zee om langs het water te verpozen. Velen zullen zich niet realiseren dat de Middellandse Zee het 'rijkste museum ter wereld' herbergt. Immers, 2000 jaar maritieme geschiedenis ligt te wachten om ontgonnen te worden. De Kretenzers, de Carthagers en de Romeinen hebben eeuwenlang de zee bevaren. Tijdens die uitgestrekte periode zijn er vele schepen vergaan, talloze gebruiksvoorwerpen overboord gegooid, of heeft een aardbeving een hele haven de

zee ingetrokken. Fik Meijer (inmiddels met emeritaat, maar als oud-docent Klassieke Talen nog immer een rasverteller) is al zo'n vijftig jaar gegrepen door de Middellandse Zee. In een persoonlijk relaas vertelt hij over zijn eerste indrukwekkende kennismaking (1961) met de zee: tijdens een duiktocht vond hij op zeventig meter diepte een amfoorhals. De amfoor heeft hij meegenomen naar boven, maar de zee zou hem niet meer loslaten (de schrijver staat in het boek trots afgebeeld met genoemde amfoor; maar nu heeft 'schaamte' zich meester van Meijer gemaakt: de hele schervenheuvel onder zee blijkt inmiddels verdwenen en hij beseft dat hij daaraan heeft mee-

gewerkt). De vele bezoeken die hij aan de zee heeft gebracht als duiker, zeiler, classicus/oud-historicus en reisleader hebben ervoor gezorgd dat de zee steeds minder geheimen voor hem heeft.

Meijer besteedt niet alleen aandacht aan de onderwaterwereld, maar beschrijft onder andere in een helder chronologisch relaas welke zeevarende naties in de afgelopen eeuwen de 'Grote Zee' hebben bevaren; het waren de Romeinen die sinds de overwinning op Carthago in 202 voor Christus de zee beheersten en de landen rond de Middellandse Zee werd door de Romeinen beschouwd als hun

zee, 'Mare Nostrum'. Pas sinds de zevende eeuw na Christus wordt voor het eerst de huidige naam (Mare Mediterraneum) gebruikt, door de bisschop en wetenschapper Isidorus van Sevilla.

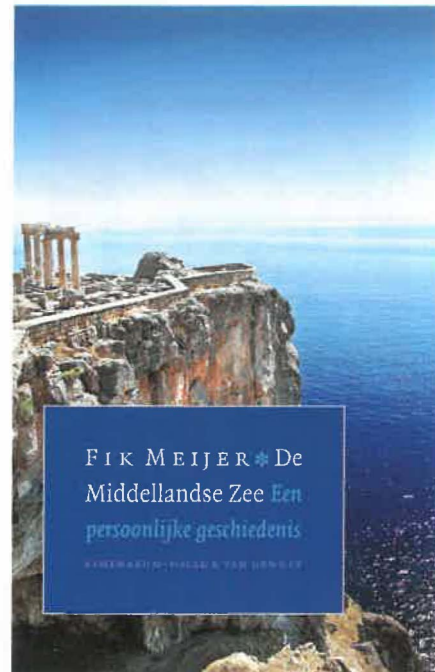
De zee ('de snelweg van de Oudheid') was vaak het toneel van gevechten, maar werd ook gebruikt voor vredelievende doeleinden. Het graan bijvoorbeeld dat de keizers lieten uitdelen aan de massa werd - via de door keizer Claudius aangelegde havenstad Ostia - over de Middellandse Zee aangevoerd. En de vloeistof die de Romeinen veel in hun keukens gebruikten (garum) werd door de Middellandse Zee zelf geproduceerd. Garum ontstond namelijk doordat men de ingewanden van vissen in zout liet weken. De vissen in ontbinding

fermenteerden, het vocht dat boven kwam drijven werd na een aantal weken of maanden met emmers eruit geschept. Garum lijkt een beetje op de zoute vissaus uit Thailand en werd voornamelijk gebruikt door de armere Romeinen, de welgestelden konden zich natuurlijk verse vis veroorloven.

Fik Meijer bewijst wederom dat hij de kunst beheerst om aan een klein gegeven uit de Grieks-Romeinse tijd een hele geschiedenis op te hangen. Of het nu begint met een duikervaring bij Ibiza, een tekst van Plinius de Oudere of het getrompetter van olifanten in een havenstad, de schrijver slaagt er in om de geschiedenis die zich rond en op de Middellandse Zee heeft afgespeeld zeer aanschouwelijk te vertellen en de geheimen van de zee bloot te

leggen. Meijer eindigt met een waarschuwing: wanneer de zee in het huidige tempo wordt leeggevist en leeggedoken, blijft er van het 'rijkste museum' steeds minder over. De Mediteranee zal in de nabije toekomst nog steeds blauw zijn, maar wel helemaal leeg.

Ben Vriesema

MAARTEN VAN RIEL, *ZATERDAGMIDDAGREVOLUTIE, PORTRÉT VAN DE RODE JEUGD* (BOOM: AMSTERDAM 2010)

246 PAG., € 19,90.

HENK VAN OSCH, *BRAM PEPER, MAN VAN CONTRASTEN* (BOOM: DEN HAAG 2010) 512 PAG., € 24,90.

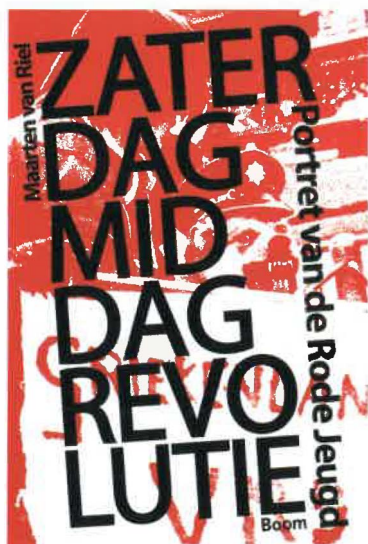
Ook het huis van de linkse kerk kent vele kamers. Zo is er nauwelijks een groter contrast denkbaar dan tussen de wat wereldvreemde pseudorevolutionair Luciën van Hoesel, één van de grondleggers van de Rode Jeugd in Eindhoven en de Haarlemse straatvoetballer Bram Peper die zich in die zelfde tijd ontwikkelde tot de spelmaker van Nieuw Links en een van de topstrategen werd van de zich vernieuwende Partij van de Arbeid.

Beiden gaven kleur aan de turbulente jaren zeventig, waarin de verkalkte, bestuurlijk georiënteerde sociaaldemocratie,

die het contact was verloren met een opkomende generatie idealistische babyboomers, wanhopige pogingen deed zich, zoals dat tegenwoordig zo mooi heet, te 'herbronnen'. Maar de verschillen konden niet groter zijn. Luciën van Hoesel was een gesjeesde student in een provinciestad die sterk gedomineerd werd door het grootkapitaal (Philips). Hij begon te dagdromen over een (gewapende) stadsguerrilla naar het voorbeeld van de Rote Armee Fraktion in West-Duitsland en de Rode Brigades in Italië, en kwam in de ban van jeugdheld Che Guevarra. Bram Peper

ontwikkelde zich in die zelfde tijd al snel tot vooraanstaand academicus en werd de ideologische leidsman van André van der Louw c.s. die hun zinnen hadden gezet op de omvorming van de PvdA van binnenuit, een geweldloze, maar succesvolle overname. Beiden stonden aan de verschillende kant van de streep die Den Uyl in 1970 na de Maagdenhuisbezetting in 'De smalle marge van democratische politiek' voor de aanvaardbaarheid van buitenparlementaire oppositie had getrokken. Diens Leitmotiv was 'de wet is de moeder van de vrijheid'. Een publicatie waarmee hij zijn

leiderschap van de sociaal-democratie in Nederland vestigde en de opstandige generatie van Nieuw Links wist te incorpore-

ren, daarmee de echte radikalinski's (en dat waren er velen meer dan de Rode Jeugd) uitsluitend. Het boek *Zaterdagmiddagrevolutie, portret van de Rode Jeugd* is een mistroostig overzicht van de doodlopende weg van een ongere-

geld zootje gedreven individualisten die in de waan leefden dat zij met gewelddadige middelen de kapitalistische samenleving zouden kunnen ont-
wrichten. Het is een overzicht

teken dat de hoofdpersoon, Van Hoesel, die als één van de weinigen uiteindelijk werd aan-
gehouden en veroordeeld, pas

in de gevangenis studie maakte van de revolutionaire literatuur van o.a. de Frankfurter Schule. Toch was er aan internationale contacten geen gebrek. Men onderhield zich, behalve met de RAF ook met de IRA, de ETA en zelfs de PLO. Het rode avontuur stierf uiteindelijk een natuurlijke dood na een bezoek aan een trainingskamp in Jemen waar men zich te midden van voornamelijk Duitse geestverwanten in toenemende mate *unheimisch* voelde. Van Hoesel trok zich met zijn levensgezellin terug in een burgervansbestaan in Groningen. Anders dan in Duitsland was Nederland, aldus Maarten van Riel, toch een te truttig land om als terroristische beweging (een groot woord voor een handjevol wildebrassen) te kunnen gedijen.

Het boek *Bram Peper, man van contrasten* vertelt een totaal ander verhaal. Peper was juist een academische gigant die zijn grote denkkraft ter beschikking stelde aan de publieke zaak. Aanvankelijk als spelmaker van de vernieuwingsbeweging Nieuw Links, later zelfs als prominent lid van de regentenklasse, waartegen hij ooit had gestreden. Niet minder dan 18 jaar was hij burgemeester van Rotterdam om ten slotte roemloos te eindigen als minister van Binnenlandse Zaken in het tweede Paarse kabinet, toen hij geveeld werd door de zogenaamde bonnetjesaffaire die hem achtervolgde vanuit zijn vorige functie. Zijn biograaf, Henk van Osch, die met een uiterste precisie het leven van Peper in kaart heeft gebracht en daarbij ook diens mindere eigenschappen (zijn bruuske

omgangsvormen die hem veel vijanden bezorgden) niet onvermeld laat, maakt goedgedocumenteerd gehakt van deze affaire. De vraag naar de integriteit van Peper, zo schrijft hij in een concluderend hoofdstuk, kan 'zonder mitsen en maren worden beantwoord: Bram Peper was een fatsoenlijk en integer man, die het uiterste van zichzelf heeft gevegd ten dienste van zijn stad en land.' Het boek eindigt dan ook als een typisch hedendaagse zedenschets: de geschiedenis van een karaktermoord: bonnen bleken dodelijker dan bommen.

En karakter heeft Peper getoond, in alle fasen van zijn beroepsmatige leven. De meeste indruk maken de academische beschouwingen die hij in alle jaargang bleef houden. Zijn artikelen en speeches (de literatuurlijst bevat er bijna 200!) waren bijna stuk voor stuk spraakmakend en behandelde thema's als de werking van onze democratie, het functioneren van onze verzorgingsstaat, de toekomst van de vakbeweging, de arbeidsverhoudingen in Nederland, de betekenis van het welzijnswerk, de revitalisering van de grote steden, de kolonisering van de burger en, als klap op de vuurpijl *Een dolend land*, een nadere uitwerking van zijn 'non-paper' over de ministeriële verantwoordelijkheid in een tijd van fragmentatie en horizontalisering. Bedoeld als bijdrage aan een brainstormsessie binnen het kabinet, in enkele nachten geschreven, maar zodanig kritisch dat Kok verspreiding tegenhield, hetgeen in een tijdperk van internet - nog voor

WikiLeaks - al een illusie bleek. Peper was ook *ghostwriter* van belangwekkende redevoeringen van achtereenvolgende partijleiders. Zo schreef hij de beroemde Paradisolezing van Den Uyl 'Tegen de stroom in', over de opkomst van Nieuw-Rechts, maar ook de Den Uyl-lezing van Wim Kok 'We laten niemand los' (1995), waarin

de ideologische veren werden afgeschud. Van Osch onthult nog het bestaan van een conceptspeech van dr. Wiggelaar en drs. Veenbrand (pseudoniemen van Bram en ondergetekende) bedoeld om Kok in de gelegenheid te stellen (eind tachtiger jaren) de sociaaldemocratie opnieuw te positioneren. Maar het is bij een con-

cept gebleven. Kok bleek wars van grote woorden. Duidelijk is wel dat Peper, anders dan Van Hoesel een duidelijk stempel heeft gedrukt op de naoorlogse sociaaldemocratie. Wat niet heeft kunnen verhinderen dat ze beiden hun einde hebben gevonden in de woestijn.

Ed van Thijn

WILFRIED UITTERHOEVE, *KONING, KEIZER, ADMIRAAL. 1810 DE ONDERGANG VAN HET KONINKRIJK HOLLAND* (VAN TILT, NIJMEGEN 2010) 230 BLZ., € 19,95.

2010 Was een belangrijk herinneringsjaar in de Nederlandse staatsinrichting. 2010? Jazeker, het was immers 200 jaar geleden dat het Koninkrijk Holland ten einde kwam en 'we' deel werden van het Napoleontische keizerrijk. Toch kun je niet zeggen dat we in 2010 overspoeld zijn met activiteiten die deze gebeurtenis in herinnering brachten. In de boekhandel is het ook tevergeefs zoeken naar publicaties, *Koning, keizer, admiraal* uitgezonderd. Wilfried Uitterhoeve, die vorig jaar een prima biografie over Cornelis Kravenhoff publiceerde, dook in de correspondentie van de hoofdpersonen en toont minutieus hoe de vork in de steel zat.

Kansloos, dat was het streven van Koning Lodewijk Napoleon om soevereiniteit over Holland te houden. Vanaf het begin af aan stelde hij zich niet op als een Franse prins en was hij niet loyaal aan zijn oudere broer. De voormalige republiek moest veel meer soldaten, oorlogsschepen en geld voor de Franse krachtsinspanning leveren. Ruim een half jaar

lang trachten Lodewijk en vooral zijn minister R  el Napoleon van de onjuistheid van deze gedachten te overtuigen, maar niets hielp. Napoleons ambassadeur La Rochefoucauld zag de zaken voortdurend in Lodewijks nadeel en zijn berichten werden toch wat hoger ingeschat dan de smeebedes van de koning. Twee zaken blijven spannend: wanneer wordt het Koninkrijk Holland ingelijfd bij het keizerrijk en zal dat - blamerend voor Napoleon - met geweld gepaard gaan?

Wilfried Uitterhoeve brengt de gebeurtenissen van 1810 aan de hand van de diplomatieke correspondentie van de hoofdpersonen. Hij heeft een selectie gemaakt uit de rijke bronnen en deze door middel van verklarende en verbindende teksten chronologisch geordend. Dat levert nu niet direct een vlot lopend verhaal op: diplomatieke teksten en dan nog wel van twee eeuwen oud en een eigen tekst die, tot het laatste hoofdstuk, vermijdt om zelf positie in te nemen. Op drie plaatsen wordt de chronologie verbroken, daar waar Lodewijks huwelijksproblemen met de door hem verafschuwde Hor-

tense de Beauharnais (van wie hij niet mag scheiden), de verwarrende instructies over wel of niet het Koninkrijk met geweld te verdedigen en daar waar de relatie met Engeland wordt beschreven. Pas in het laatste hoofdstuk laat Uitterhoeve zien hoe hij over de zaken denkt. Napoleon kon Holland niet zo maar aan zijn rijk toevoegen, hoe graag hij ook het continentale stelsel (de 'blocus') wilde vervolmaken. Hij moest omzichtig handelen, want na zijn scheiding van keizerin Josephine (die hem geen zoon schonk) en zijn aanstaande huwelijk met de dochter van de Oostenrijkse keizer, kon hij zich geen rimpelingen in het diplomatieke water veroorloven. Toen Lodewijk uiteindelijk niets anders meer kon doen dan toegeven, bleek dat hij het toch beter had ingeschat dan zijn machtige broer: in Holland viel weinig meer te halen; de toevoeging aan het keizerrijk bracht de economie alleen maar verder tot stilstand.

Ger Jan Onrust

NA EN KB PRESENTEREN: GESCHREVEN PORTRETTEN 50 onvergetelijke Nederlanders van 3 maart t/m 29 mei 2011

Het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek presenteren vanaf 3 maart stukken uit de levens van bekende schrijvers, politici en andere baanbrekende Nederlanders. In de collecties van beide instellingen ligt een schat aan egodocumenten verborgen. Met deze tentoonstelling haken zij in

op het motto van de Boekenweek, 'Geschreven Portretten'.

In de tentoonstelling zijn de persoonlijke documenten van onder meer Michiel de Ruyter, Mata Hari, Aletta Jacobs, Henriette Roland Holst, Marga Klompé, Anna Paulowna, P.C. Hooft, Louis Couperus, Harry Mulisch en Annie M.G. Schmidt te zien. De getoonde brieven, boeken en andere documenten vertellen iets kenmerkends over deze markante Nederlanders en zijn bepalend geweest in het leven van de betreffende personen. Grote vrouwen en mannen uit onze geschiedenis en literatuur passeren de revue.

Locatie: De Verdieping van Nederland bevindt zich in het gebouw van het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek, Prins Willem-Alexanderhof, Den Haag, vlak naast Den Haag CS en is zeven dagen per week gratis toegankelijk. www.deverdiepingvannederland.nl.

Verzoek van Aletta Henriette Jacobs, 17 jaar, aan minister Thorbecke om te mogen studeren (Nationaal Archief, 1871).

ADVERTENTIE

WANDELEN DOOR ISTANBUL

Historicus R. Graven heeft zijn hart verpand aan Istanbul. Hij wandelt al jaren met kleine groepen door deze prachtige stad. 8 dagen. Vertrek 1 mei. Bel 053 – 432 46 75 of www.konstantinopel.org. Privé groepen op aanvraag.

Week van de Klassieken

WEEK VAN DE KLASSIEKEN 2011

Van 13 t/m 24 april wordt voor het vierde jaar op rij de Week van de Klassieken georganiseerd. Ter gelegenheid van de Week komen Uitgeverij Athenaeum en Uitgeverij Ambo met een aantal nieuwe titels en edities, en leveren tal van culturele organisaties hun eigen bijdrage.

Rosita Steenbeek schrijft speciaal voor deze gelegenheid *Parels van Rome*, een geschenboekje dat u ontvangt bij aankoop van een van de actietitels.

De deelnemende musea organiseren dit jaar wederom de Grote Ken-Je-Klassiekenquiz. Hierin worden alle vierde- en vijfdeklassers van Nederlandse gymnasia uitgedaagd om hun kennis over de meest uiteenlopende onderwerpen uit de Klassieke Wereld te testen. De finale van de quiz, deze 'Strijd der Titanen', vindt plaats op zaterdag 16 april in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden en wordt gepresenteerd door Fik Meijer.

www.weekvandeklassieken.nl

Vraag: over welke gebeurtenis gaat deze foto?

Tip: let op het gebaar van de man rechts.

Onder de goede inzenders verloten we een boekenbon van € 20,-. Stuur uw oplossingen voor 1 april 2011 naar: redactie@vgnkleio.nl onder vermelding van 'oplossing Histopicto Kleio 1'.

Op de foto in Kleio 8 was te zien hoe Juliana met de prinsesjes op 2 augustus 1945 weer voet op Nederlandse bodem zet op vliegveld Teuge bij Apeldoorn. De winnaar is Nadia Hak uit Terwolde.

Veel plezier met de boekenbon!

LAAT U INSPIREREN DOOR GESCHIEDENIS.NL!

Geschiedenis.nl, de site voor aantrekkelijke informatie over alles wat met geschiedenis te maken heeft. De site is niet alleen bedoeld voor scholieren, studenten en leraren, maar is voor iedereen die een brede belangstelling heeft voor geschiedenis, kunst en cultuur. Het aanbod is breed en varieert van quizen speciaal gericht op het toetsen van de eindexamensstof, tot recensies van de nieuwste boeken, films en theaterstukken op historisch gebied. Kortom: via www.geschiedenis.nl vindt u veel inspiratie voor uw vakgebied! Hoofdredacteur Reinard Maarleveld, eigenaar van de website, is geschiedenisleraar aan de School voor Jong Talent in Den Haag. Hij heeft zich omringd met een heel aantal redacteurs, die op vrijwillige basis meewerken. Heeft u ook belangstelling om als redacteur of recensent een bijdrage te leveren aan de website, laat het dan zeker even weten. U kunt hiervoor contact opnemen met Reinard Maarleveld via reinard@geschiedenis.nl of 06 - 255 14 259. Met uw bijdrage kan geschiedenis.nl nog meer inspiratie bieden!

REACTIE OP ARTIKEL 'DISCUSSIES VOL VUUR'

Het Huis bestaat

In het artikel 'Discussies vol vuur' van Brenda Stam en Jannet van Drie uit Kleio nummer 7 2010 zijn helaas twee fouten geslopen. In de lessenserie 'Nederland als democratie' wordt de leerlingen gevraagd een brief te sturen naar het 'Huis voor de democratie', dit moet het 'Huis voor democratie en rechtstaat' zijn. In een toelichting staat: 'inmiddels is deze stichting opgegaan in het Instituut voor Publiek en Politiek en bestaat de eigen website niet meer.' Het is andersom: het Instituut voor Publiek en Politiek is sinds 1 oktober 2010 een onderdeel van het Huis voor democratie en rechtstaat. Te vinden op www.democratie-rechtstaat.nl. Dit neemt niet weg dat het een erg leuke lessenserie is. Erg bruikbaar voor of na een bezoek aan ons gratis dagprogramma De Haagse Tribune.

**HET HUIS VOOR DEMOCRATIE EN RECHTSTAAT:
OOK VOOR GESCHIEDENISDOCENTEN**

Het Huis voor democratie en rechtstaat informeert burgers over de democratische rechtstaat en stelt hen

in staat om actief aan politieke besluitvorming deel te nemen. Het Huis wordt de komende jaren uitgebreid tot een educatief centrum in Den Haag. Thema's zijn de democratie, de grondwet, de geschiedenis van de Nederlandse democratie, het Koninkrijk der Nederlanden, Europa, de rechtstaat en mensenrechten. Leerlingen zijn een belangrijke doelgroep. Via simulaties, websites, rondleidingen en exposities maken ze nader kennis met rechtstaat en democratie.

Een belangrijk onderdeel van het Huis is *De Haagse Tribune*, een gratis educatief dagprogramma op en rond het Binnenhof voor het voortgezet onderwijs en mbo. Doel is leerlingen op locatie ervaring op te laten doen met politiek, democratie en rechtstaat. Het dagprogramma *Van republiek tot heden* is gericht op het vak geschiedenis en sluit aan bij domein D – Geschiedenis van de rechtstaat en parlementaire democratie.

**www.democratie-rechtstaat.nl en
www.dehaagsetribune.nl.**

VGN JAARVERGADERING 2011

Op vrijdag 25 maart a.s. vindt de jaarvergadering van de VGN plaats in Haarlem. Op het programma staat in elk geval een rondleiding door het provinciehuis van Noord-Holland, waar de dan pas gekozen leden van de Provinciale Staten vergaderen. Nadere gegevens vindt u op de site www.vgnkleio.nl. Daar zullen ook de vergaderstukken en de agenda gepubliceerd worden.

Wij hopen velen van u op de jaarvergadering te mogen begroeten!

Namens het bestuur van de VGN,
Wendy Hinke, secretaris.

'WIE SCHRIJFT, DIE BLIJFT!'

Nieuw educatief programma voor erfgoededucatie in Brabant

Het educatieve programma 'Wie schrijft, die blijft!' gaat over lezen en schrijven in de Middeleeuwen en is ontwikkeld voor groep 6, 7 en 8 van het primair onderwijs en de brugklassen van het voortgezet onderwijs.

Het project toont het belang van het op schrift stellen van afspraken en verhalen en laat leerlingen kennis maken met oorkonden en manuscripten als dragers van middeleeuwse teksten.

Met een spannend verhaal over een valse oorkonde, geschreven door Gerard Sonnemans, maken de leerlingen kennis met het lezen en schrijven in de middeleeuwen. Voor de leerlingen is er een werkblad met dit verhaal, korte informatieve teksten over lezen en schrijven in de middeleeuwen, opdrachten en boeken tips. Les 2, 'Het Geheimzinnige Handschrift', bestaat uit een rondleiding en een spannend spel in het archief.

Met dit spel leren de leerlingen goed te kijken naar middeleeuwse manuscripten en ontcijferen ze mysterieuze, oude handschriften. Ze krijgen een werkblad met het geheimzinnige handschrift en noteren hierop de antwoorden van het spel.

Tot slot worden op school op de eerste en tweede les gereflecteerd en gaan de leerlingen zelf aan de slag met het maken van een manuscript of een oorkonde.

www.donb.nl/educatie/primaironderwijs

In 2011 is het precies 200 jaar geleden dat keizer Napoleon in de maand oktober een rondreis maakte door ons land. In 1810 was Lodewijk Napoleon afgezet als koning van Holland door zijn oudere broer en werd ons land ingelijfd bij Frankrijk. De reis was vooral gericht op de versterking van de Hollandse kustlijn om aartsvijand Engeland op afstand te houden. Daarnaast wilde hij de Hollanders leren kennen en zich aan hen vertonen als een rechtvaardige maar strenge machthebber.

In 2011 geeft Stichting Thema-Tijdschriften zes tijdschriften uit die zijn gewijd aan dit bezoek van Napoleon aan Holland: *Napoleon in Nederland 1811-2011*. Met ons tijdschrift in de hand kunnen Napoleons voetstappen in ons land gevolgd worden. Een ideaal uitgangspunt voor geschiedenislessen in Napoleon, en ruimer gezien de Franse tijd in ons land. *Napoleon in Nederland 1811-2011*

wordt daarnaast onderdeel van de Maand van de Geschiedenis in 2011 en zal daarin prominent naar voren komen. Bijzonder is ook dat diverse musea meedoen door in 2011 een tentoonstelling te wijden aan het bezoek van de keizer in hun stad of regio.

Wilt u een bulkabbonnement (voor de hele klas), dan zijn daarvoor speciale tarieven. Neem daarvoor contact op met Anja Krabben op 06 - 46 124 803. Of mail naar: info@thematijdschriften.nl.

www.thematijdschriften.nl

MUSEA

MUSEUM DE GEVANGENPOORT, DEN HAAG

Educatieve programma's

In 1280 vormde de poort aan het Buitenhof de hoofdboort tot het slot van de graven van Holland, nu het Binnenhof. In 1428 werd deze Voorpoort ook een gevangenis. Honderd jaar later bouwde men aan de poort een deel met gajolen (cellen) en het gerechtsgebouw. Een bezoek aan de Gevangenpoort is een kennismaking met de geschiedenis van misdaad en straf. Bezoek de gajolen, de

ridderkamer, de pijnkelder en de treurkamer en huiver bij de aanblik van brandijzers, beulswaarden en beenblokken. Zowel voor het primaire onderwijs als voor het voortgezet onderwijs zijn er verschillende educatieve programma's die gecombineerd kunnen worden met stadswandelingen. Zie voor mogelijkheden en prijzen:

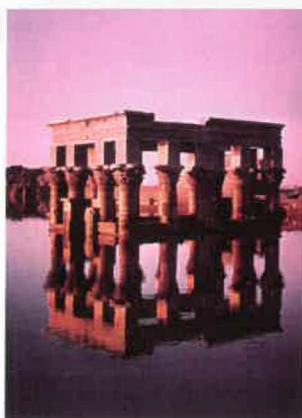
www.gevangenpoort.nl

ALLARD PIERSON MUSEUM, AMSTERDAM

De Nijlexpeditie – foto's en film door Mario van Beek in 1963

Terwijl in Nederland de beruchte Elfstedentocht van 1963 werd gereden, legde Marius van Beek op film en foto de Egyptische bevolking en het landschap vast. De tentoonstelling vertelt het verhaal van het veranderende Nijldal en de gevolgen die de bouw van de Assouandam had voor de lokale bevolking en het Egyptische culturele erfgoed. Mario van Beek voer met zijn 'Nefertete' de Nijl af van Luxor via de

in aanbouw zijnde Assouandam naar de tweede Cataract bij Wadi Halfa, een tocht van ruim duizend kilometer tot diep in het zuiden van Egypte en net over de grens met Soedan. De tentoonstelling is te zien tot en met 25 mei 2011.

www.allardpiersonmuseum.nl

MUSEUM DE FUNDATIE, ZWOLLE

Neoclassicisme en Biedermeier

Tot en met 8 mei is de tentoonstelling *Neoclassicisme en Biedermeier uit de collecties van de vorst van Liechtenstein* in Museum De Fundatie te zien. De afgelopen vier eeuwen is door de Koninklijke familie van Liechtenstein een prachtige, rijke en veelzijdige kunstverzameling opgebouwd die wordt gerekend tot één van de belangrijkste privécollecties in de wereld. De expositie laat werk zien van het allerhoogste niveau met ruim 150 schilderijen, beelden, meubelen en gebruiksvoorwerpen.

www.museumdefundatie.nl

SCHAATSMUSEUM, HINDELOOPEN

Collectie

Voor de liefhebbers brengt Het Eerste Friese Schaatsmuseum, een particulier museum, een bijzondere collectie schaatsen en sleeën, waaronder de grootste schaats ter wereld (6 meter en 11 centimeter). Natuurlijk is er uitvoerige documentatie over de Elfstedentochten, geïllustreerd met statistieken, foto's, medailles en schaatstrofeeën. Ook de ontwikkeling van de klapschaats ontbreekt niet. Goed te combineren met een wandeling door het fraaie Zuiderzeestadje.

www.schaatsmuseum.nl

MUSEA

NOORDBRABANTS MUSEUM, 's-HERTOGENBOSCH

Vlaamse vedetten, Modernisme bij de zuiderburen 1885-1960

Rond 1880 kwam het artistieke leven in België tot grote bloei. Brussel werd een bruisend centrum van moderne kunst, sterk beïnvloed door de Parijse kunstwereld. De dominerende stroming in de Belgisch kunst na de Eerste Wereldoorlog was het Vlaams Expressionisme. Dit werd sterk beïnvloed door het Duitse expressionisme en het kubisme. Circa vijftig Vlaamse vedetten zoals James Ensor, Emile Claus, Constant Permeke en René Margritte zijn tot en met 15 mei 2011 te bewonderen. Voor de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs zijn diverse educatieve programma's ontwikkeld.

www.noordbrabantsmuseum.nl

HERMITAGE AMSTERDAM, AMSTERDAM

Glans en glorie. Kunst van de Russisch-orthodoxe kerk

Glans en glorie biedt vanaf 19 maart tot en met 16 september 2011 met ruim driehonderd religieuze kunstobjecten voor het eerst een overzicht van de eeuwenoude mystieke en

artistieke tradities van de Russisch-orthodoxe kerk. Iconen, frescofragmenten, kostuums, schilderijen, historische boeken en zilveren attributen uit de christelijke eredienst zijn de tastbare bewijzen van deze lange en rijke religieuze traditie. De Byzantijnse oorsprong en traditie, de kerkelijke feestdagen, met het paasfeest als hoogtepunt, en de tsaren en hun kerk 'aan huis' zijn de thema's in de tentoonstelling. Zie voor de educatieve programma's:

www.hermitage.nl

Windesheim

Studiedag: aandacht voor geschiedenisdidactiek

Windesheim Informatiecentrum
0900 - 88 99
Campus 2 - 6, Zwolle
www.windesheim.nl

De lerarenopleiding geschiedenis van Windesheim organiseert samen met de vmbo-commissie van de VGN een studiedag op woensdag 20 april van 10.00 tot 15.30 uur op Windesheim in Zwolle. De studiedag is bedoeld voor docenten geschiedenis in het vmbo.

Doel

Het doel van de studiedag is de vmbo-geschiedenisdidactiek nadrukkelijk onder de aandacht te brengen. Deelnemers kunnen zich inschrijven voor een van de zes workshops:

- Leerstijlen: leren op je eigen manier.
- Geschiedenis, wat heb je eraan?
- Verhalen van de geschiedenis.
- Het digitale schoolbord: wat kun je ermee?
- Klassenmanagement: goed georganiseerd!
- Leer de vaktaal gebruiken!

Meer informatie

Kijk voor meer informatie en aanmelden op www.windesheim.nl/agenda. Of neem contact op met Joop de Vries, tel.: 06-41153141, e-mail: joop.de.vries@windesheim.nl.

het gebeurt op windesheim

**'MIJN LEERLINGEN
HEBBEN HET
ADEMLOOS GELEZEN.'**

Docent over het lespakket

PROGRAMMA DOCENTENTRAINING OP VRIJDAG 8 APRIL 2011

- Aanvang 10.00 uur in het Anne Frank Huis
- 'Oorlogslessen', lezing door Dr. Dienne Hondius over onderwijs over de oorlog sinds 1945
- Activerende workshop gericht op het gebruik van het lespakket
- Lunch inbegrepen
- Aansluitend een bezoek aan het Anne Frank Huis tot 15.00 uur

Bestel het lespakket!

**En neem kosteloos
deel aan de
inspirerende
training op
vrijdag 8 april**

**Studiedag
in het
Anne Frank
Huis!**

De grafische biografie

Het verhaal van Anne Frank komt tot leven in de grafische biografie. Met bijbehorende lesmaterialen kunt u aansprekende lessen geven over de geschiedenis van Anne Frank, de Jodenvervolgung en de Tweede Wereldoorlog. Het lespakket is flexibel, duurzaam en geschikt voor de derde en vierde klas vmbo-t, havo en vwo.

Bestelinformatie en aanmelden studiedag

U kunt het lespakket met de grafische biografie online bestellen op www.annefrank.org/docenten. Het complete pakket kost € 125,- (excl. verzendkosten). Alle bestellers zijn van harte uitgenodigd om deel te nemen aan de training op vrijdag 8 april. Heeft u interesse?

Meld u zich dan vóór 25 maart aan bij:

docenten@annefrank.nl

Let op: het aantal plaatsen is beperkt!

Het lespakket bestaat uit:

- 31 exemplaren van de grafische biografie
- Leesvragen, oplopend in moeilijkheidsgraad
- Tijdlijn 1929-1945 voor in de klas
- Vijf groepsopdrachten over verschillende thema's
- Animatiefilm (online)
- Docentenhandleiding
- Handige bewaarmap voor de docent

**anne frank
stichting**

Geschiedenis- werkplaats nu ook voor vmbo bovenbouw!

Vraag nu uw beoordelingsexemplaar aan via www.geschiedeniswerkplaats.noordhoff.nl

Noordhoff Uitgevers

Nieuw!

**Geschiedenis-
werkplaats vmbo
bovenbouw kgt 3/4**

**GESCHIEDENIS
WERKPLAATS**

Noordhoff Uitgevers werkt voor de docent